

Tijdschrift van de
Vereniging voor Genealogie en Historie

Westerwolde

Redactie

Theo Hofman (eindredactie)
Bert Roossien

Redactieadres:

Nic. Beetsstraat 19
9636 GJ Zuidbroek
tel. 0598-452417 (na 19 uur of in het weekend)
e-mail: m.j.hofman@xs4all.nl

Secretariaat en ledenadministratie

B. Roossien
Purmerlaan 26
9501 AX Stadskanaal
tel. 0599-618897
e-mail: info@streekhistorischcentrum.nl

Penningmeester

G. Kamies
Postkade 51
9503 AJ Stadskanaal
tel. 0599-617272

Bankrekeningnr.: 3586.06.063 t.n.v. Vereniging voor Genealogie en Historie Westervolde
Gironr.: 4222401

Lidmaatschap

- ☐ contributie: € 15,00 per jaar, inclusief tijdschrift uit te reiken op de driemaandelijke bijeenkomsten of toegezonden per post
- ☐ donateurs: € 13,00 per jaar, met tijdschrift, toegezonden per post (alleen voor verenigingen en stichtingen)
- ☐ voor toezending van het tijdschrift buiten Europa gelden andere tarieven, informatie hierover kunt u verkrijgen bij het secretariaat

Archief en boekencollectie van de vereniging

Streekhistorisch Centrum
Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
tel. 0599-612649
(voor leden gratis toegankelijk)

Internet

U vindt onze vereniging op het internet:
<http://members.tripod.com/~westerwolde>
beheerder van de homepage: F.Jager
e-mail: westerwolde@gmail.com

---

niets uit dit tijdschrift mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de redactie

---

Jaargang 27 nr. 4,

December 2006

Inhoud

Inhoud	- 1 -
Van de redactie	- 1 -
Het Gildeboek van Veenhuizen en Ter Maarsch (deel 1)	- 2 -
RK-archief Meppen op een nieuwe locatie	5
Westerwoldse import	- 6 -
De Limietscheiding	- 15 -
In het spoor van Trijntje	- 24 -
Projectplan Revitalisering Kloosterbeleving	24
Het kamp 'de Beetse'	- 27 -
Tijdschriften en Jaarboeken.	- 30 -

Van de redactie

Er is nog steeds behoefte aan artikelen, zowel genealogie als meer algemeen historische onderwerpen zijn welkom.

Daarnaast willen wij ons ook wat meer gaan richten op cultuurhistorische ontwikkelingen in onze regio, bijvoorbeeld het project rondom de 'natte horizon' in Bourtange, reconstructies van oude rivierlopen en paden, archeologische vondsten, restauraties van gebouwen en grafmonumenten, etc. Leden die hierover willen schrijven (of die ons in contact kunnen brengen met andere 'deskundigen') zijn hierbij van harte uitgenodigd om contact op te nemen met het redactie-adres. Als voorbeeld vindt u in dit nummer een artikel van dhr. Kroeze, directeur van het Klooster Ter Apel, over de 'Revitalisering van het Klooster Ter Apel'.

Schriftelijke reacties op artikelen in de vorm van aanvullingen, commentaren of anderszins, worden op prijs gesteld.

Het Gildeboek van Veenhuizen en Ter Maarsch (deel 1)

JAN JOBAN KUIPER

Inleiding

Voor 1798 vervulden kerspelen en rechtstoelen het lokale bestuur voor zover men van bestuur kon spreken, het kwam regelmatig voor dat grenzen elkaar niet dekten of overlaptten of dat men het er niet over eens was wie bevoegd was om een bepaald iets te behandelen. In steden was vaak wel een duidelijk eigen stadsbestuur om alle zaken te regelen, steden hadden meer bevoegdheden en rechten, op het platteland was vaak niet duidelijk wie bevoegd was en waar men precies bevoegd was.

Vanaf 1798 heeft, door de nieuwe indeling, ook het platteland bevoegdheden die voordien alleen voorbehouden waren aan steden, er gingen echter nog wel wat jaren overheen voor het allemaal werkte zoals het bedoeld was en voor alles uitgevoerd en doorgevoerd was.

Tijdens de Franse overheersing werd de 'Bataafsche Republiek' gesticht. In de 'Staatsregeling des Bataafschen Volks' van 1 mei 1798 is er voor het eerst sprake van gemeenten in staatsrechtelijke zin, ze vervulden in eerste instantie een zuiver administratieve taak in dienst van de republiek.

Voor de provincie Groningen gold dat er plaatselijke besturen gevormd werden die bestonden uit eenheden met ongeveer 2000 inwoners. In eerste instantie was de gemeente een zuiver administratieve aangelegenheid in dienst van de Bataafsche Republiek, tot dat in 1801 in een nieuwe staatsregeling ook een soort lokale zelfstandigheid erkende en bepaalde taken werden overgedragen aan de gemeenten. Eén van de punten in de staatsregeling van 1801 was: "Iedere Gemeente heeft de vrije beschikking over deszelfs huishoudelijke belangen en bestuur, en maakt daaromtrent alle de vereischte plaatselijke bepalingen".

Heel Westerwolde was ondergebracht in twee gemeenten, de gemeente Bourtange en de gemeente Nieuweschans, die in 1808 gevormd werden. Onder de gemeente Bourtange vielen Ter Apel, Sellingen, Bourtange, Onstwedde, Vlagtwedde en Wedde, onder de gemeente Nieuweschans ressorteerden Nieuweschans, Oudeschans, Bellingwolde, Blijham en Vriescheloo.

Omdat bepaalde verbanden toch te groot bleken te zijn om te besturen en omdat de plaatselijke besturen niet altijd even goed werkten, volgens de nieuwe franse regels na inlijving bij Frankrijk in 1810 mochten uithoeken in de gemeenten niet verder dan twee à drie kilometer van het bestuurscentrum gelegen zijn, kwam er op 21 oktober 1811 een nieuwe gemeentelijke indeling. Er ontstonden nu nieuwe gemeenten. Sinds 1811 kende men de gemeenten Onstwedde (887 inwoners), Vlagtwedde (877 inwoners), Bourtange (712 inwoners, Ter Apel en Sellingen maakten nog steeds deel uit van deze gemeente), Bellingwolde (2273 inwoners, inclusief Vriescheloo en Oudeschans) en Wedde (1288 inwoners, inclusief Blijham). Vanaf 1822 werden de gemeenten Bourtange en Vlagtwedde samengevoegd.

Onder "de vereischte plaatselijke bepalingen" van de gemeente Bourtange viel, behalve de indeling in kerspels, de indeling in gilden, een soort buurtbestuur. Hoe dit gilde werkte wordt duidelijk in het hiernavolgende stuk.

Toen ik indertijd met mijn genealogische activiteiten begon in de jaren 70 verzamelde ik alles en kopieerde ik alles wat ook maar enigszins met mijn familie in de ruimste zin des woords te maken had. Zo schreef ik in 1975 het gildeboek van Veenhuizen over dat zich toen bevond bij een bekende. Een aantal jaren geleden kwam mij ter ore dat het boek zoek was. Bijzonder jammer, maar om die reden wil ik toch de tekst van mijn afschrift laten volgen in het volgende artikel.

Gildeboek voor Veenhuizen en Ter Maars

beginnende met het Huis
van Beerent Bots, en
eindigende met ter maars
Waarvan Jan Hindriks
Hids olderman en Wubbe
Jans Frouws Jongerman
Zijn geweest in den Jaare 1809

Reglement

Het gemeente Bestuur van de Boertange en onderhoorige Gemeentens Overwoogen hebbende, de noodzaakelijkheid en de Plicht van gemelde Bestuur in deezen, om de Gemeenten en Gilden te verdeelen; En aan de Nabuiren de plichten voor te schrijven bij het Sterven en begraven der Dooden en het toedienen van hulpe aan arme Zieken

Art. 1.

Het carspel Onstwedde zal bestaan uit zeeven Gilden.

Art. 2.

Zullende te dien einde in ieder Gilde Een Olderman en Een Jongerman door booven gemelde Bestuur worden aangesteld.

Waarvan de Eene onder den naam van Olderman, en de ander onder de naam van Jongerman zullen continuëeren.

Zullende gemelde persoonen goed leezen en schrijven moeten kunnen en den ouderdom van 25 Jaaren¹ bereikt hebben.

Art. 3.

Deze ouderlieden zullen over zijn geheel genoomen Twee Jaaren moeten continuëeren. En wie voor de Eerste maal tot Olderman word aangesteld zal met verloop van een Jaar aftreden. Maar de Jongerman zal verplicht weezen de Olderman zonder nieuwe verkiezingen op te volgen. – Zoo dat bij tijd vervolg niet anders dan Een Jongerman zal verkoozen worden.

Welke verkiezing of bekendmaking zal geschieden op dezelve dag en tijd als de Gilde Bieren verteerd worden. – En zal niemand zig mogen onttrekken van de keur op hem gevallen, ten zij hij wettige reeden an 't Gemeente. Bestuur inbrenge waarom

¹ De leeftijd voor meerderjarigheid was 25 jaar

hij zulks niet zoude kunnen aanneemen. Of bij weigering van zulks zal hij Tien gulden moeten betalen aan de armen

Art. 4.

De Werkzaamheden der ouderlieden, zullen in de Eerste plaats zijn, om voortaan Jaarlijks aan het Gemeente Bestuur kennis te geven, of er zig ook iemand op nieuw in de Gilde heeft gevestigd, om daar door de acten van Indemniteit te bespoedigen.

Voorts te maaken dat bij Begraaffenis van Kraamvrouwen of andere Lijken geene bijzonder Kenteekens² worden gebruikt tot aanduidinge van de Dodelijke ziekte of andere Omstandigheden van 't Sterfgeval

Art. 5.

Bij aldien de Olderman door ziekte, vertrek of anderzints word verhindert zijn post waar te neemen zoo zal de Jongerman voor dat Jaar moeten waarneemen.

Art. 6.

De Olderman van de Gilde zal verplicht zijn Een Gilde-Boek aan te leggen

Waar in hij de Breuken nauwkeurig aanteekent, gelijk mede alle hetgeene dat tot de Gilde behoort. Tot welke aanlegging van het Boek ieder Huisgezin ten dage van Saamen Komst der Gilde zal betalen Een stuiver.

Daar bij zal derzelve verplicht zijn direct na zijne aanstelling Een Rolle op te maken van alle Huisgezinnen die in zijne Gilde behooren.

Art. 7.

Een Huis door twee Huisgezinnen wordende bewoond, zullen beiden verplicht zijn aan de Inhoud van dit Gilde Reglement te voldoen

Art. 8.

Wanneer Een of meer zieken het zij oud of Jong zig in Een Huis bevinden zal de Gilde waar toe die behooren, en daar toe verzogt zijnde twee en twee bij beurten moeten waaken. Een de Gilde ten einde zijnde wederom van vooren af beginnen. Wie zulks weigert of niet Koomt zal verbeuren 12 Stuiver

Art. 9.

Jemant een doode in Een Huis bekoomende zullen de vier naaste nabuiren 't Lijk ontkleeden, afleggen en verluiden; zoo 't eene vrouwe of Jon-

² Zo werd b.v. bij kraamvrouwen een wit laken over de kist gelegd

ge Dochter is, geschiet zulks op gelijke wijze, door de 4 naaste vrouwen

Bij de Breuke van 12 Stuivers.

Edog zullen in alle gevallen de vier naaste mannelijke persoonen of nabuiren de Doode Kiste bezorgen, en in het Sterfhuis brengen, terwijl de vier naaste nabuur vrouwen ook in beide gevallen het Heenen Kleed moeten maken, alles bij Breuke van 12 Stuivers voor ieder man of vrouw.

En zal die geene welke meer dan vier nabuiren bij het in de Kiste leggen als tot het afleggen verkiest, voor ieder betaalen de breuke van 6 stuiver.

En zal het aan niemant vrie staan meer Janëver³ bij 't afleggen, verluiden en 't in de Kiste leggen van Een Doode, dan een half Kroes, bij ieder dezer drie gelegentheeden bij de breuke van 6 stuivers

Art. 10.

Die in den vijfden graat van de overleedene besibt zijn vrij van nabuurpligten, zullende als dan de volgende ingevolge Gilde rollen verpligt zijn toe te treden.

Art. 11.

Wanneer de overleedene zal begraven worden zal de geheele Gilde twee dagen bevoorens op order van de Olderman om aan het sterfhuis te koomen verzogt worden door een gilde-Boode of door de nabuiren.

Terwijl de Twee naaste nabuiren zorge moeten dragen dat het graf op tijd gegraven worde.

Vervolgens zullen de nabuiren verpligt zijn dat de Baare of wagen bij tijds bij 't Sterfhuis gereed is om 't lijk daar op te zetten Om naar het Kerkhof gevoerd te worden. Verder de Toorn Klokke op tijd te Luiden bij het opdragen van het Lijk.

Zullende de GildeRolle door den Olderman bij het sterfhuis een vierendeel uur bevoorens het Lijk word opgedragen worden afgelezen, en die als dan niet preesent is, voor 6 Sts. breuken.

niemant tot de gilde behoorende zal hier van gelibereert⁴ worden. Ook zal niemant onder de zestien Jaaren Ouderdoms worden toegelaaten. Edog die Seeventig Jaaren bereikt hebben zijn vrij van 't dragen etc: Egter staat het een ieder vrij, een ander persoon in zijne plaats te zenden.

Art. 12.

De olderman zal zorge dragen dat er niemant na de begraaftenis van het Kerkhof weg gaat dan na dat het gevolg zig zig behoorlijk gerangschikt heeft En als dan twee en twee op behoorlijke tijd

en plaats in ouder⁵ weederom weggaan, bij de breuke van 6 Stuiver.

Art. 13.

Wanneer er een versterf in de Gilde voorvalt zal uit Sterfhuis aan de gilde worden betaald voor het doen van nabuur pligten, voor een Oude Doode, Een halve Tonne Bier, of 3 Gulden, voor een Jonge Doode onder 16 Jaar 1 gl. 10 Sts. geringe of minvermogende betaalt slegts 10 Stuiver.

Art. 14.

Ook betaalt ieder die in het Carspel of gilde met ter woon zig vestigt Een Gulden Tien stuiver. geringe lieden Agt stuiver.

Art. 15.

Boovenstaande breuken zullen in alles voor Een Derde deel ten voordeele voor de Diaconie ter plaats koomen. en zal de olderman zorgen dat de breuken vroeg tijdig worden opgehaald, door de Boode of Jongerman van de gilde omten dage der zamen-komst aan den boekhoudent Diacon te kunnen worden overhandigt onder behoorlijke quitantie.

Art. 16.

De Gilde zal Jaarlijks te zamen koomen ten huize van de Olderman of in een daartoe geschikte plaats of Locaal ter zijner keuze op de laatste vrijdag voor nieuwjaar na de middag om 3 uur en eindigen om 10 uur als wanneer de olderman binnen dien tijd reekening van zijn ontfangst; Welke som voor Een derde gedeelte ten voordeele van de Diaconie En Een Derde blijven voor de gildevrouwen zal verblijven als dan het boek overgeeven. Eene nominatie worden gemaakt, van drie persoonen, waaruit het gemeente Bestuur Een tot Jongerman kon verkiezen, mits de vereischte bekwaamheeden bezittende.

Terwijl ook uit ieder Huis een bequaam persoon zal moeten compareeren bij de breuke van zes stuiver. Zullende op deeze Samenkomst de gilde bieren verteerd worden, zullende het overgebleven bier als anderszints ten voordeele van de bewoonder van het locaal verblijven.

En zoo er zig iemant bij deeze gelegenheid te buiten gaat door vloeken, zweeren of andere ongeregeltheeden, zal ter stond tot breuke an de olderman betaalen

Twaalf Stuiver

³ Jenever weerde de doodsbacillen naar men dacht

⁴ Vrij gehouden

⁵ Leeftijd, ouderdom

Art. 17.

Zoo er Eene Boode voor ieder Gilde word aange-
steld zal van ieder Huisgezin Jaarlijks genieten
Twee Stuiver, voor de pligten zo als hem door den
olderman worden geordineert. Ten 1. het aanzeg-
gen der gilde tot begraaffenis Ten 2. het ophalen
van de breuken Ten 3. de gilde Komst Samen te
Koomen, aan te zeggen et.

Art. 18.

De olderman die voor de eerste maal verkoozen
word zal verplicht zijn ten koste van zijne gilde
deze voorestaande articulen in het gildeBoek te
schrijven, om zig ten allen tijden daar na te regu-
leeren

Deze voorestaande Artikulen zijn op heeden
door het GemeenteBestuur van de Boertange
bepaald en provisioneel vast gesteld.

Den 12 December 1808

Vertoond en dezen provisioneel goedgekeurd
door het Gemeente Bestuur. Boertange den 4
Februarij 1809

Uit last van 't Gemeente Bestuur voornoemd

L. Eckringa,
Secretaris

Wordt vervolgd

RK-archief Meppen op een nieuwe locatie

Het RK-archief voor genealogisch onderzoek
in Meppen bestaat vijf jaar. In 2001 heeft
de bisschop van Osnabrück opdracht gegeven
dit archief in te richten. Het wordt beheerd
door de proosdijgemeente St. Vitus.

Het archief in Meppen bewaart microfiches
van alle kerkboeken, gedateerd vóór 1876, van
de parochies van het huidige bisdom Osnab-
rück; dit bisdom omvat de parochies uit Ost-
Friesland, het Emsland, het graafschap Bent-
heim, het Osnabrückerland, het land Bremen
voor zover vallend onder het bisdom Osnab-
rück en het dekenaat Twistringen. Een groot
aantal van deze kerkboeken zijn voorzien van
een index.

Voor het lezen van de microfiches zijn specia-
le leesapparaten beschikbaar. Ook schrifte-
lijke vragen zijn welkom en worden op passen-
de wijze beantwoord door de medewerkers
van het archief tegen een vergoeding (€ 16,-
/uur), die ten goede komt aan het onderhoud
van het archief.

De ruimten van het archief bevinden zich
sinds medio april 2006 op de 2^e verdieping van
het gebouw van de Sociale Dienst, Domhof 18,
nabij de proosdijkerk. In het gebouw is een
lift.

Voor een bezoek is een afspraak noodzakelijk,

aanmelding via het parochiebureau,
Kuhstr. 44, 49716 Meppen; telefoon 0049
593112444. Ook schriftelijke vragen zijn aan
dit bureau te richten.

Openingstijden van het RK-archief in Meppen:
donderdag en vrijdag 08.30-12.30 / 13.30-
16.00 uur, iedere eerste zaterdag van de
maand 08.30-12.30 uur.

Overige gegevens:

fax 05931-970344

e-mail: fam.archive@KGVerband-Meppen.de

internet: KGVerband-Meppen.de (trefwoord
Familienforschung)

Met dank aan Pia Scheper.

Westerwoldse import

Duitse immigranten in de gemeentes Onstwedde en Vlagtwedde in de 19^e eeuw (2)

J. GEERTSEMA

Inleiding

In het historische deel van dit artikel wordt de invloed van het gemeenschappelijke geloof van de pioniers beschreven en de noodzaak om een eigen kerk te stichten. Tevens wordt iets verteld over de eerste families en vestigingsplaatsjes in Zuid-Westerwolde. In het tweede deel worden beknopt de eerste generaties van de families **Mensen** en **Schlimbac/k** behandeld. Verschillende aanvullingen heb ik mogen ontvangen van de heer A. Schomaker te Apeldoorn.

Historie (deel 2): een belangrijke samenbindende kracht

Het Emsland is een belangrijk toeleveringsgebied geweest van nieuwkomers in Zuid-Westerwolde en Zuid-Oost-Drenthe. Het geloof is in de Duitse gebieden in de loop van de eeuwen sterk bepaald geweest door de heerser van een land(streek). In het Emsland was dat het Katholicisme.

Het relatief dominant aanwezige Protestantse geloof in het gebied waar de pioniers zich vestigden, leidde er mede toe dat zij zich in het begin ook vooral richtten op elkaar en in eerste instantie ook afhankelijk bleven van de kerk in het Emsland. Velen kwamen van vlak over de grens. Rütenbrock leverde relatief veel pioniers. In het boek "150 jaar Sint Josephparochie Zandberg 1843 – 1993" van J.J. De Wolff en J.B. Eikens wordt uitvoerig ingegaan over deze oorsprong. Rütenbrock zelf was in het begin van de 19e eeuw ook nog nauwelijks bewoond. Het zal er net zo uitgezien hebben als het aangrenzende Gronings-Drentse gebied van die tijd. Zoals de pastoor van toen in 1808 het noemt, kort na de bouw van de r.k.-kerk: "Das Pfarrhaus befand sich in einem elenden Zustande, ganz einsam auf dem Kirchplatz, rings von Heide umgeben, kein Baum noch Strauch in der Nähe, weit entfernt die Nachbarhäuser! Nur zwei elende Hütten befanden sich in der Nähe, von denen die eine nur mit einem Plaggendach, die andere gar nur zum Teil gedeckt war."

Uit bevolkingslijsten die de heer A. Schomaker bekeken heeft, bleek hem dat degenen die zich hier vestigden vooral bestonden uit jonge gezin-

nen. Toch kwam het ook voor dat pioniers een bruid zochten in het moederland.

In de tijd tussen 1833 en 1846 zijn er dan ook verschillende huwelijken gesloten tussen geïmmigreerde jongemannen die al in Zandberg of wijde omgeving woonden én jongedames uit Rütenbrock, Wesuwe, Lindloh, Düneburg, Altenberge, Hebelmeer, maar soms ook uit de regio Zandberg.

Jongemannen van Zandberg (ook wel Schaalberg of Schaapsberg genoemd) die huwden in de genoemde periode in Rütenbrock waren:

Rudolf *Husen*, uit Rütenbrock; Gerhard *Lübe*, uit Dankern, wiens vader uit Arnhem kwam; Hermann Heinrich *Menzen*, uit Krüssel, kerspel Wesuwe; Gerhard *Husen*, uit Rütenbrock; Johann *Timmer*, uit Sappemeer; Hermann Heinrich *Schmitz*, uit Lindern; Johann Gerhard *Manning*, uit Rütenbrock; Joseph *Heller*, uit Rütenbrock; Gerhard Heinrich *Bölle*, uit Verzen, kerspel Wesuwe; Joseph *Thole*, uit Lehrte bij Bokeloh; Caspar *van Hoppe*, uit Schwartenberg; Anton *Berens*, uit Lindloh; Lambert *Roelfs*, uit Rütenbrock; Johann Casper *Heyne*, Johann *Jansen*, Johann Hermann *Tholen*, Johann Heinrich *Schmitz*, uit Rütenbrock; Gerhard *Lübbbers*, uit Lathen; Joseph *Hollen*, uit Lindloh.

Jongemannen van Horsten waren in die periode: Johann Bernard *Platen*, uit Lastrup (Emsbüren), zijn vrouw uit Plantlünne; Johann Heinrich *Westermann*, uit Dankern; Antoon *Schütte*, Johann Gerhard *Krops*, uit Plantlünne; Johann Heinrich *Schulte*, uit Altenberge; Gerhard Heinrich *Marcus*, uit Holthausen bij Lingen; Johann Hermann *Ruten*, uit Langen.

De toename en verspreiding van de immigranten verliep globaal via Zandberg, Horsten, Oomsberg, Braamberg en Kopstukken. Vier van de vijf waren ontstaan op zandhoogten.

Horsten betekent 'met struikgewas begroeide hoogte'.

Oomsberg werd o.a. ook wel Omers- of Oompiesberg genoemd, waarschijnlijk afgeleid van de voornaam Ome, dat op zijn beurt een koosnaam is voor Odmar, wat een samenvoeging is van 'erfgoed' en 'beroemd'.

Kopstukken was een veldnaam. Het betekende: de kop van het land waar de ploeg keert.

Vanaf deze verhogingen ging men geleidelijk aan het veengebied daaromheen bewerken en ontginnen. Op een oude kaart van 1852 is goed te zien dat er al flink was gebouwd en ontgonnen in

Zandberg en Horsten, maar nog nauwelijks in Oomsberg, Braamberg en Kopstukken.

In andere plaatsjes c.q. gehuchten waar zich ook veel Duitsers hebben gevestigd zoals Barlage, Jipsingboermussel, Roelage (in die tijd ook wel Ruige lage genoemd), Sellingerbeetse, Lauder-marke en Veerste Veldhuis is in dat jaar nog geen, of nauwelijks sprake was van genoemde ontwikkeling.

Terugkomend op de beginperiode zo heeft J.J. de Wolff in zijn literatuuronderzoek gevonden dat er in 1828 enkele gezinnen te Zandberg woonden, 'afkomstig uit (Koninkrijk) Hannover, een werkzaam en vrolijk volkje en belijdende de r.k.- godsdienst'. Voor 1840 is de bevolking al behoorlijk toegenomen. Kerkelijk was men in die tijd nog helemaal georiënteerd op Rütenbrock, zodat er elke zondag lange reizen gemaakt moesten worden, met alle gevolgen van dien. Vanaf Zandberg, Horsten, enz. moest men elke zondag helemaal lopend naar Rütenbrock om de kerk en vaak ook de familie te bezoeken. Dit was met name 's winters als de zandwegen vaak modderpaden waren nauwelijks te doen. Ook waren er zogenaamde 'stille knippen' (afgeleid van Kneipen, dus onopvallende kroegen) op de route, waardoor de kerk-gangers vaak op een ongewenste manier geestrijk-vocht toegediend kregen. Vaak was dit 'foezel', een goedkope aardappeljenever.

Omgekeerd kwam de pastoor vanuit Rütenbrock voor het toedienen van het Heilig Oliesel, lopend of op een boerenwagen bij de mensen thuis. Daar dit sacrament der stervende werd toegepast met name bij ernstige ziekte, kwam de pastoor vaak te laat aan bij de betreffende parochiaan.

Volgens een beschrijving van pastoor Evers in 1858, was de afstand tot Rütenbrock, Oude Pekela, Veendam, Assen en Coevorden te groot; reden waarom velen zelden naar de kerk gingen. In combinatie met het drankgebruik waren er dus goede redenen om te pleiten voor een eigen parochie in het oudste pioniersgebied van onze doelgroep.

Gegevens per familie: (deel 2)

De eerste generatie(s) van de families Mensen en S(ch)limbach/k

Familie Mensen

JOHANN HERMANN / JAN HARM MENSEN (* Dankern / Krüssel [Emsland] 10.4.1814 overl. Horsten 22.7.1874; arbeider, landbouwer op de Horsten; [woonde in 1843 in één van de vijf huizen van Oomsberg]; zoon van Josephus Mentzen en Maria Gesina **Brun**s) trouwt te Wesuwe op

9.4.1838 met **MARIA CATHARINA LÜBE(N)** (* Dankern 5.8.1816, overl. Horsten 5.5.1894; dochter van Theodor Dirk Lübe en Gesina Elisabeth Brink). Kinderen van hen zijn:

- **Sient(k)e Mensen** (* Horsten 20.8.1844 / 18.8.1845, overl. Braamberg 5.4.1922) die op 19.6.1869 trouwt te Onstwedde met Johann Hermann Schomaker (* Rühler-Twist [Emsland] 11.2.1844, overl. Braamberg 6.12.1926, arbeider, landbouwer, wonende te Braamberg, zoon van arbeider Franz Wilhelm Schomaker en Anna Elisabeth Deters).
  - a. **Elizabeth Schomaker** (* Onstwedde, 22 jaar bij huw.) trouwt op 17.10.1896 te Onstwedde met Geert Schepers (* Onstwedde, 37 jaar, landbouwer, zoon van landbouwer Jan Lammert Schepers en Maria Geertruida Scholtens)
  - b. **Maria Catharina Helena Schomaker** (* Onstwedde, 22 jaar bij huw.) trouwt op 3.7.1894 te Onstwedde met Gerardus Henricus Bolmer (* Nieuwe Pekela, 27 jaar bij huw., landbouwer; zoon van landbouwer Geert Bolmer en Margaretha Alles).
  - c. **Jan Frans Schomaker** (* Onstwedde, 33 jaar bij huw.; landbouwer) trouwt op 27.6.1903 te Onstwedde met Anna Maria Keuter (* Emmen, 20 jaar bij huw.; dochter van arbeider Jan Harm Keuter en Anna Margaretha Backs).
  - d. **Johan Bernard Schomaker** (* Onstwedde, 28 jaar bij huw.; overl. Groningen 29.1.1945; toen wonend te Vlagtwedde; landbouwer) trouwt op 30.1.1909 te Onstwedde met Cornelia Helena Kral (* Veendam, 28 jaar bij huw.; dochter van landbouwer Geert Kral en Margaretha Johanna Meijer).
  - e. **Jan Harm Schömaker**
  - f. **Catharina Maria Schomaker**
- **Jozef Mensen** (* Mussel 7.1.1840; overl. Horsten 27.3.1911; landbouwer) trouwt op 29.4.1871 (1^e keer) met Sienke / Gesina Schutte (* Horsten, 26 jaar, overl. aldaar 28.8.1872; dochter van landbouwer Antoon Schutte en Engel / Anna Angela Eikens). Jozef (dan 34 jaar), hertrouwt op 21.2.1874 te Onstwedde (2^e) met Maria Scholte (* De Maten, gem. Emmen, 19 jaar, overl. Horsten 19.10.1935; dochter van landbouwer Johan Bernard Scholte / Schulte en Suzanna Ha(a)k(e)).
Uit het 1^e huwelijk:

- a. **Anna Catharina Mensen** (* Horsten 22.8.1872, overl. 5.9.1872).
Uit het 2^e huwelijk:
- b. **Gezina Mensen** (* Horsten 15.2.1875, overl. Braamberg 23.3.1941) trouwt op 14.10.1899 te Onstwedde met Frans Schlimback (* Braamberg 1.10.1870; landbouwer; overl. aldaar 9.11.1954; zoon van landbouwer Johannes Frederikus Schlimback en Maria Helena Wermes)
Kinderen: zie familie Schlimback.
- c. **Susanna Mensen** (* Horsten 26/28.9.1881, overl. Vlagtwedde 11.8.1947) trouwt (1^e) met Jan Kasper Heine (* Odoorn 3.8.1879, overl. 29.3.1917; zoon van Pieter Heine en Anna Aleida Bergmann) te Odoorn op 20.5.1910. Zij hertrouwt op 11.1.1919 te Vlagtwedde met Herman Heinrich Koop (* Emmen 31.12. 1873, overl. 2.3.1939; landbouwer; weduwnaar van Margaretha Kessen; zoon van Bernard Heinrich Koop en Anna Margaretha Schultalbers).
Uit 1^e huw.:
  - o Jozef Heine (* Odoorn, overl. Groningen 16.7.1918; oud 2 jaar, wonend te Vlagtwedde)
  - o Piet Heine
  - o Maria Heine.
 Uit 2^e huw.:
  - o Ria Koop
  - o Lenie Koop
  - o Bennie Koop.
- d. **Bernardus Mensen** (* Horsten 25.12.1876, overl. 21.1.1959; landbouwer) trouwt op 6.5.1905 te Onstwedde met Maria Margaretha Schrör (* Horsten 8.1.1883, overl. Braamberg 15.11.1918, 22 jaar bij huw.; dochter van Jan Geerts Schrör en Anna Rolfes). Bernardus (dan 44 jaar) hertrouwt op 14.5.1921 te Onstwedde met Magritta Stanneveld (* Vlagtwedde 13.2.1876, 45 jaar bij huw., overl. Braamberg 9.1.1942; dochter van Harmannus Stanneveld en Aleida Berends; weduwe van Harmannus Otto Bucking)
Kinderen uit het 1^e huwelijk:
  - o Gerhard Mensen
  - o Annie Mensen
  - o Sientje Mensen
  - o Engeltje Mensen
  - o Jozef Mensen
  - o Gebina Susanna Mensen (* 7.4.1918, overl. 14.11.1918)
 Kinderen uit het 2e huwelijk:
  - o Marie Mensen
  - o Annie Mensen
  - o Sientje Mensen
  - o Engeltje Mensen
  - o Jozef Mensen
  - o Gebina Susanna Mensen (* 7.4.1918, overl. 14.11 1918).
- e. **Maria Mensen** (* Horsten 24.4.1879, overl. Kopstukken 17.7.1960) trouwt op 25.6.1904 te Onstwedde met Adolf Schlimback (* Braamberg 16.3.1875, overl. Onstwedde 1914; landbouwer; zoon van Johannes Fredrikus Schlimback en Maria Helena Wermes). Maria hertrouwt op 19.9.1914 te Onstwedde met Heinrich Kone (* Mussel 24.11.1883, overl. Kopstukken 16.5.1951; arbeider; zoon van Harm Hendriks Kone en Regina Zomer).
Uit het 1e huwelijk:
  - o Jozef Schlimback
  - o Frans Schlimback
  - o Maria Schlimback
  - o Johannes Frederikus Schlimback.
 Uit het 2e huwelijk:
  - o Herman Kone
  - o Gina Kone
  - o Bé Kone
  - o Mientje Kone.
- f. **Anna Gebina Mensen** (* Horsten 17.2.1891, overl. Emmen 31.12.1969) trouwt op 14.5.1919 te Onstwedde met Gerhardus Wolbers (* Roelage 1.1.1886, overl. Emmen 20.12.1958; timmerman; zoon van landbouwer Bernardus Heinrich Wolbers en Regina Tieben).
Kinderen:
  - o Bernard Heinrich Wolbers
  - o Maria Josephina Wolbers
  - o Jozef Wolbers
  - o Regina Wolbers
  - o Gezina Wolbers
- g. **Anna Catharina Mensen** (* Horsten 28.10.1888; overl. aldaar ca. 3.3.1890).
- h. **Maria Anna Mensen** (* Horsten 21.3.1884; overl. aldaar ca. 13.10.1884).
- i. **Jan Harm Mensen** (* Horsten 30.8.1894, overl. Klazienaveen 10.6.1982; landbouwer) trouwt op 25.1.1921 te Odoorn met Anna Catharina Zoelman (* Odoorn 22.1.1899; dochter van Harm Zoelman en Francina van Rieke).
  - o Kind: Cornelis Franciscus Mensen (* Onstwedde; overl. Oosterhesselen 23.1.1946; 13 jaar).

- **Gerhard Heinrich / Geert Hindrik Mensen** (* Horsten ca. 18.4.1842, overl. Vlagtwedde 23.8.1906; landbouwer Jipsingboermussel) trouwt met Anna Katrina Hollen (* Horsten 12.3.1846; dochter van landbouwer Johann Bernhard Hollen en Sientke Hindrika Scholte) op 27.9.1873 te Onstwedde. Hendrik hertrouwt op 10.11.1894 te Onstwedde met Margaretha Rolfes (* Onstwedde, 29 jaar, dochter van landbouwer Johann Wilhelm Rolfes en Maria Anna/Angela Bu/üter).
Uit 1^e huw.:
  - a. **Gesiena Mensen** (* Vlagtwedde 19.8.1875) die op 12.11.1898 te Onstwedde trouwt met Abel Rolfers (* Onstwedde, overl. Valthermond 14.7.1925; landbouwer, 35 jaar bij huw., zoon van landbouwer Johann Wilhelm Rolfers en Maria Angela Bu/üter).
Kinderen:
    - Maria Anna Rolfers
    - Anna Katrina Rolfers
    - Helena Elizabeth Rolfers
    - Johannes Hendrik Rolfers (* Odoorn 26.5.1920, overl. Valthermond 2.6.1920)
  - b. **Jozef Mensen** (* Jipsingboermussel 28.10.1883; boerenknecht; overl.1943) trouwt op 6.2.1909 te Vlagtwedde met Engelina Wolbers (* Vlagtwedde 15.11.1887, overl. Ter Apelkanaal 6.8.1943; dochter van landbouwer Rudolph Stephan Wolbers en (Anna) Engel Tolen).
Geert Mensen.
  - c. **Theodorus Mensen** (* Jipsingboermussel 4.12.1888; arbeider [ook in 1932], overl. Musselkanaal 21.11.1978) trouwt op 6.5.1916 te Onstwedde met Alida Schutte (* Horsten 27.12.1891; dochter van landbouwer Jan Hindrik Schutte en Aleida Tieben).
Kinderen:
    - Alida Mensen (* 1.3.1917)
    - Geert Hendrik Mensen (* Vledderveen 15.4.1918, overl. Ter Apel 12.7.1991 trouwt op 21.8.1945 met Maria Engelina Schutte [* 2^e Valthermond 31.8.1918, overl. Ter Apel 8.6.2001; dochter van Anton Schutte en Maria Hoezen])
    - Anna Catharina Mensen (* 22.6.1919);
    - Maria Mensen (* 28.10.1920)
    - Margaretha Mensen (* 1922)
- Jan Hindrik Mensen (overl. Vledderveen 26.4.1924, 3 maand oud)
- Jan Hendrik Mensen (* 8.8.1925)
- Herman Mensen (* 1.8.1926)
- Gezina Maria Mensen (* 23.11.1928)
- Herman Theodorus Mensen (* 18.8.1930)
- Johannes Petrus Gerhardus Mensen (* 22.2.1934).
- d. **Geert Hendrik Mensen** (* Jipsingboermussel, gem. Vlagtwedde 1.4.1881; overl. Emmen 18.6.1945; landbouwer [zo genoemd in 1910 en 1920]) trouwt op 23.11.1905 te Emmen met Anna Nieters (* Emmer Compascuum 8.1.1884; dochter van Johan Herman Nieters en Maria Gesina Harmsen).
Kinderen:
  - Helena Margaretha Mensen (* Emmen, overl. aldaar 3.12.1910; oud 7 maand).
  - NN Mensen (* / overl. Emmen 4.10.1920)
  - Jan Berend / Johann Bernhard Mensen (* Jipsingboermussel 26.5.1879, overl. Neusustrum [Emsland]18.2.1936; ackermann) trouwt te Onstwedde op 27.10.1908 met Anna Gebina Albers (* Neusustrum 9.3.1882, overl. aldaar 10.4.1939, dochter van Johann Heinrich Albers en Anna Angela Hermes).
- e. **Jan Harm Mensen** (* 25.1.1877). Acte niet goed te lezen.
- f. **Hendrik Mensen** (* Jipsingboermussel 5.5.1886) huwt op 12.9.1911 te Emmen met Maria Margaretha Schnieders (* Emmen, 22 jaar bij huw.; dochter van Johann Hermann Schnieders en Catharina Margaretha Wilme(r)s).
Uit 2^e huwelijk:
  - g. **Anna Katharina Maria Mensen** (* Jipsingboermussel 3.10.1898)
  - h. **Georg Mensen** (* Jipsingboermussel 5.3.1901).
  - i. **Johannes Hermannus Mensen** (* Jipsingboermussel 12.2.1897).
  - j. **Johannes Wilhelm Mensen** (* Jipsingboermussel 28.8.1895, overl. aldaar 15.5.1924).
  - k. **Maria Anna Mensen** (* Jipsingboermussel 11.12.1902).
- **Maria Catharina Mensen** (* Onstwedde 14.5.1852, overl. Emmen 16.2.1919) trouwt op 25.11.1876 te Onstwedde met Johannes

Grol (* Nieuwe Pekela, 25 jaar bij huw.; overl. Emmen 17.3.1939; landbouwer; zoon van Willem Hindriks Grol en Trisienna / Trufenna Engelke(n)s Scholte).

- a. **Geertruida Euphemia Engelina Margaretha Grol** (* Nieuwe Pekela, overl. Emmen 6.2.1916, 30 jaar bij overlijden).
  - b. **Wilhelm Grol** (* Nieuwe Pekela, 22 jaar bij huw.; overl. Emmen 2.6.1947, arbeider, landbouwer) trouwt op 28.4.1900 te Nieuwe Pekela met Maria Katharina van der A (* Odoorn, 22 jaar; dochter van arbeider Jan Berend van der A en Anna Helena Sanders). Hij hertrouwt op 14.11.1919 te Schoonebeek met Anna Maria Wendker (* Schoonebeek, 28 jaar; dochter van Bernardus Henderikus Wendker en Margaretha Aleida Fehrmann).
  - c. **Margaretha Maria Grol** (* Nieuwe Pekela, 26 jaar bij huw.; overl. Groningen, 24.12.1933) trouwt op 12.4.1921 te Emmen met Gerhardus Frederikus Deuling (* Odoorn, 24 jaar bij huw.; zoon van Theodorus Kornelius Johannes Deuling en Margaretha Magdalena Kaijser).
  - d. **Johannes Hermannes Grol**
- **Jan Harm / Johann Hermann Mensen** (* Horsten acte 14.7.1849, overl. Exloërmond 15.6.1907; landbouwer) trouwt op 4.5.1878 te Onstwedde met Maria Anna Rolfes (* Rütenbrock, 20 jaar, dochter van landbouwer Johann Wilhelm Rolfe(r)s en Maria Anna Bu/üter). Maria is dus een zus van bovengenoemde Margaretha.
  - **Theodorus Mensen** (* Horsten 29.11.1855, overl. Onstwedde 6.4.1929; landbouwer) trouwt op 28.5.1881 te Onstwedde met Anna Gebina Scholte (* De Maten, gem. Emmen, 17.11.1860, overl. 25.12.1932; dochter van Jan Berend / Johan Bernard Scholte (Schulte) en Suzanna Ha(a)k(e).
    - a. **Bernardus Johannes Mensen** (* Horsten 3.4.1894; landbouwer) trouwt op 1.9.1917 te Onstwedde met Helena Maria Kuipers (* Zandberg 7.7.1896, 21 jaar; dochter van Jans Kuipers en Anna Maria Scholte). Echtscheiding 25.6.1942 te Groningen.
    - b. **Susanna Mensen** (* Horsten 18.10.1885; overl. Nieuwe Pekela 17.7.1910) trouwt op 11.7.1908 te Onstwedde met Bernard Heinrich T(h)ieck (* Gross Füllen, bij Meppen [Emsland], 29 jaar bij huw.; landbouwer; zoon van Johann Herman T(h)ieck en Maria Margaretha Herbers). Bernard hertrouwt met Maria Gesina Schrör.
Kind:
      - o Hermann Gerhardus Tieck (* Nieuwe Pekela, overl. Horsten 1.2.1911, oud 6 maand.
    - c. **Maria Catharina Mensen** (* Horsten 17.12.1878) trouwt op 20.7.1912 te Onstwedde met Jan Berends (* Ter Wisch 8.6.1881, wonende en overleden te Slegge [tussen Jipsingboermussel en Ter Wisch]; landbouwer; zoon van Jan Harm Berends en Anna Maria Deiman).
Kinderen:
      - o Johan Herman Berends
      - o Anna Gebina Berends
      - o Anna Mina Berends
      - o Theodorus Berends
      - o Antoon Berends
      - o Susanna Margaretha Berends
      - o Anna Margaretha Berends.
    - d. **Gezina Maria Mensen** (* Onstwedde 17.4.1890) trouwt op 11.5.1918 te Onstwedde met Frans Gerard Dreier (* Vlagtwedde, 29 jaar bij huw.; landbouwer; zoon van landbouwer Bernhard Heinrich Dreier en Anna Adelheid Eikens).
    - e. **Anna Theresia Mensen** (* Horsten 14.5.1896; overl. 2.10.1973) trouwt op 2.1.1920 te Onstwedde met Antoon Becker (* Onstwedde 7.6.1893, overl. 8.4.1975; timmerman; zoon van timmerman Jozef Becker en Maria Elisabeth Mestemaker).
    - f. **Johannes Hermannus Mensen** (* Horsten 30.12.1883).
    - g. **Maria Catharina Mensen** (overl. Horsten 4.4.1883; 9 maand).
    - h. **Johannes Hendericus Mensen** (* Horsten 7.5.1900).
    - i. **Johannes Hermannus Mensen** (* Horsten 28.11.1898).
    - j. **Josephus Theodorus Mensen** (* 30.12.1902).
    - k. **Josephus Theodorus Mensen** (overl. Horsten 25.12.1894, 11 jaar)

Mensen: betekenis naam, verspreiding en plaats van herkomst

De naam Mensen / Menzen is vaak een patroniem van Mense. (Dus Mense**n** betekent dan 'zoon van Mense'). Mense is een koosnaam voor namen waarin woorden als *magan* en *megin* zitten

opgesloten, hetgeen *kracht* of *sterkte* betekent. Voornamen waarin dit voorkomt zijn o.a. Meint, Meindert, Menno, Menso, Menke. Achternamen, afgeleid van voornamen waarin *megan* of *megin* voorkomt zijn: Menk(e), Menn(e), Menninga, Mensing, Mentzen en Meendering.

De achternaam Mensen kan ook afgeleid zijn van een plaatsnaam b.v. Menz of Mentz. Daar deze plaatsen wel heel ver van het Emsland verwijderd liggen en er geen relatie is tussen 'onze' familie Mensen en die plaatsen is dat in ons geval dus niet erg waarschijnlijk.

In 1947 komt de naam Mensen in Nederland 451 keer voor. De meesten van hen wo(o)n(d)en in Drenthe (103) en Noord-Brabant (100). Overijssel (78) staat op de 3^e plaats, gevolgd door Groningen (64) en Zuid-Holland (60). Friesland kent niemand met deze naam en Midden-Nederland scoort ook laag.

Voor de provincie Groningen geldt dat in 1947 de meesten in de gemeente Onstwedde (44) wonen. Ook wonen er nog veel in de gemeente Vlagtwedde (16). Voor de rest kom de naam - verdeeld over 3 andere gemeentes - slechts 4 keer voor.

De provincie Drenthe is natuurlijk ook interessant omdat het ook tegen het Emsland aan ligt. Van de 103 keer dat de naam genoemd wordt wonen er 58 in de gemeente Emmen en 29 in Schoonebeek. Dus duidelijk het grootste aantal in de grensgemeenten. In gemeente Dalen nog 6. De rest in 3 andere gemeenten samen slechts 4 keer. Kortom: 'onze' familie Mensen was in 1947, zoals te verwachten was, geconcentreerd in Zuid-Westerwolde en Zuid-Oost-Drenthe.

Op de site van www.familienaam.nl met de telefoonaansluitingen in 1993 zien we een bevestiging van dit beeld. Er zijn concentraties te vinden in West-Noord-Brabant, Amsterdam, Twente, maar toch vooral in Zuid-Westerwolde en Zuid-Oost-Drenthe.

Verdeeld over de verschillende dorpen in Zuid-Westerwolde geeft het telefoonboek in 2005 het volgende aan. In gemeente Stadskanaal zijn er 15 aansluitingen, waarvan in Stadskanaal (6x), Mussel (6x), Musselkanaal (1x) en Vledderveen (2x). Gemeente Vlagtwedde heeft 11 aansluitingen, waarvan in Ter Apel (6x), Ter Apelkanaal (4x), en Sellingen (1x).

De oorsprong van de naar Zuid-Westerwolde geëmigreerde familie Mensen komt uit, of had kerkelijke relaties met Dankern, Krüssel en Wesuwe. Allemaal plaatsjes die iets ten zuiden of zuidwesten van Haren (D) liggen.

Familie S(ch)limbach/k

ADOLF / ADOLPHUS SCHLIMBACK (gedoopt Paffrath in het Rijnland bij Keulen op 2.8.1782, overl. Heesterkante [Grafschaft Bentheim] 28.7.1863; landbouwer; zoon van Johannes Godefridus Schlimback en Anna Maria Lehn/Linn) en **CATHARINA WILHELMINE MARTIN** (* 1797, overl. Heesterkante 1.5.1841) hebben een paar kinderen die in Zuid-Westerwolde trouwen:

- **Johannes Frederikus Schlimback** (* Heesterkante [Gr. Bentheim], 15.4.1832, 29 jaar bij huw.; overl. Braamberg 29.12.1921, landbouwer te Braamberg) trouwt op 27.6.1861 te Onstwedde met Maria Helena Wermes (* Landegge, Emsland, 22 jaar, overl. Braamberg 7.9.1904; dochter van Frans Wermes en Gebina Lammers). Johannes kwam als kiepkerel uit Duitsland en heeft zich op 1.2.1862 ingeschreven in de gemeente Onstwedde. Hij is kolonist / landbouwer geworden in Braamberg. Het verhaal in de familie is dat hij een stuk grond voor een pond tabak heeft gekocht.
  - a. **Frans Schlimbach** (overl. Braamberg 31.8.1869; 7 weken oud). (a-a 2e) Frans Schlimback (* Braamberg 1.10.1870, overl. aldaar 9.11.1954; landbouwer) trouwt op 14.10.1899 te Onstwedde met Gezina Mensen (* Horsten 15.2.1875, 24 jaar; dochter van Jozef Mensen en Maria Scholte, *zie ook fam. Mensen*).
    - Maria Schlimback (* Braamberg 18.10.1902, overl. Hoogeveen 31.10.1988) trouwt op 20.5.1930 met Gerhardus Hinderikus Schulte (* Ter Apelkanaal 18.10.1902, overl. Hoogeveen 23.9.1993; landbouwer).
    - Johan Frederik Schlimback (* Braamberg, overl. aldaar 30.1.1911, 15 maand oud).
    - Susanna Maria Schlimback (* Braamberg 8.2.1907, overl. aldaar 9.4.1940, 33 jaar oud).
    - Wilhelmina Schlimback (* Braamberg 14.12.1904, Musselkanaal 18.8.1982) trouwt op 19.5.1931 met Gerhard Herman Wilkens (* Sellingerbeetse 24.6.1902, overl. 28.4.1980; landbouwer).
    - Anna Geziena Schlimback (* Braamberg 28.7.1912, overl. 18.2.2001) trouwt 19.5.1936 met Lambertus

- Zomer (* Horstenplaatsen 3.5.1921, overl. Mussel 15.7.1996).
- Johanna Jozefina Schlimback (* Braamberg 14.8.1915) trouwt op 17.5.1945 met Hinderikus Hermannus Schür (* Horsten 15.11. 1916, overl. Gron. 18.9.1982).
  - Johann Frederik Schlimbach (* Braamberg 5.8.1920, overl. aldaar 24.2.1988) trouwt Onstwedde 13.9.1949 met Maria Gesina Hempen (* Musselkanaal 11.2.1926).
  - Maria Helena Schlimback (* Braamberg 26.7.1900, overl. Jipsingboermussel 1.7.1964) trouwt op Onstwedde 24.5.1924 met Herman Heinrich Schulte (* Jipsingboermussel 27.9.1901, overl. aldaar 11.8.1946, landbouwer; zoon van Johann Heinrich Schulte en Engelina Gerdes).
- b. **Elisabeth Schlimback** (* Braamberg 11.3.1873, overl. 25.2.1944) huwt op 17.2.1900 te Onstwedde met Henderikus Westen (* Odoorn 4.1.1873; arbeider; zoon van landbouwer Ferdinand Westen en Maria Tecla Voss).
- Tecla Westen (* Vlagtwedde 31.12.1900, overl. Bolsward 24.12.1959) trouwt met Herman Zijlstra.
  - Johannes Frederikus Westen (* Valthermond, 4.6.1902, overl. Valthermond, 9.10.1903).
  - Helena Maria Westen (* Odoorn 6.9.1903, overl. 18.8.1988) trouwt Eindhoven 30.9.1929 met Henderikus Georgius Wilbrink (* Nieuw Buinen 30.9.1903, overl. Eindhoven 15.7.1963).
- c. **Johan Bernard Schlimback** (* Braamberg 22.3.1880, overl. aldaar 13.7.1941 landbouwer op de ouderlijke plaats) trouwt op 9.4.1904 te Onstwedde met Maria Engelina Schutte (* Horsten 12..3.1880, overl. 13.11.1956; dochter van Jan Hendrik Schutte en Anna Wubke / Wubbiena Roelfes).
- Jan Hendrik Schlimbach (* Braamberg 12.5.1908, overl. Eindhoven 1.7.1967; metaalbewerker en radio-monteur bij Philips Eindhoven) trouwt in 1933 met Johanna Maria Heesakkers (* 11.7.1908, overl. Aarle-Rixtel 20.3.1983).
  - Johannes Frederikus Schlimbach (* Onstwedde 14.3.1905, overl. Ter
- Apelkanaal 15.2.1966; landbouwer en daarna slager in Ter Apelkanaal) trouwt 26.8.1936 met Johanna Engelina Kuipers (* Ter Apelkanaal 22.3.1911; Ter Apel 19.5.1992; dochter van Jan Kuipers en Anna Maria Küning).
  - Anna Wubbina Schlimbach (* Braamberg, overl. aldaar 3.6.1911; 4 jaar oud)
  - Maria Helena Schlimbach (*Braamberg 29.5.1910, Musselkanaal 11.9.1981) trouwt met G.F. Schuur (overl. 1977).
  - Anna Wubbina Schlimbach (* Braamberg 13.12.1912, overl. Apeldoorn 24.10.2002) trouwt in 1935 met Piet Heine (zoon van Jan Casper Heine en Susanna Mensen).
  - Frans Schlimbach (* Braamberg 13.1.1915, overl. Ter Apel 11.7.1993; landbouwer Braamberg) trouwt 27.4.1945 met Maria Geertruida Scholte Albers (* Emmen 24.2.1921, overl. Ter Apel 12.12.1983).
  - Antoon Schlimbach, (* Braamberg 23.5.1918, overl. Musselkanaal 26.5.2000; landbouwer en loonwerker) trouwt met Jannie Schiphuis (dochter van Hendrik Schiphuis en Hendrika Baas, afkomstig van gemeente Odoorn).
  - Maria Gezina Schlimbach (* Braamberg 11.10.1922, overl.1993) trouwt met Hendrik Scholte Albers.
  - Adolf Schlimbach (* Braamberg 21.12.1919; slager in Helpman, Groningen) relatie met Willie Eilers.
  - Maria Engelina Schlimbach (* Braamberg 18.7.1926, overl. Slegge, tussen Jipsingboermussel en Ter Wisch; overl. 23.12.2005 trouwt Vlagtwedde 21.4.1954 met Harm Hendrik Zomer (zoon van Sievert Zomer en Maria Tecla Schepers).
- d. **Adolf Schlimback** (* Braamberg 16.3.1875, landbouwer) trouwt op 25.6.1904 te Onstwedde met Maria Mensen (* Onstwedde, 25 jaar, dochter van Jozef Mensen en Maria Scholte). *Zie ook fam. Mensen.*
- Johannes Frederikus Schlimback (* Kopstukken; overl. aldaar 26.10.1909; 4 jaar).
  - Jozef Schlimback (* 9.6.1906, overl. 26.11.1968) trouwt met Anna Marga-

- retha Scholte (* 9.8.1905, overl. 14.5.1987; dochter van Harm Hindrik Scholte en Maria Adelheid Holle(n)).
- Frans Schlimback (* 11.2.1909, overl. 28.4.1980) trouwt met Anna Griep (* 14.12.1904, overl. 18.8.1988).
  - Maria Schlimback (* Onstwedde 20.5.1910) trouwt te Onstwedde op 20.7.1935 met Bernard Heinrich Specken (* Odoorn 26.3.1907, overl. Vlagtwedde 21.7.1989; zoon van Johann Specken en Aleida Sanders).
  - Johannes Frederikus Schlimback (* 1912, overl. Ter Apel 20.1.2006; arbeider) trouwt met Maria Margaretha Tappel (* Vlagtwedde 12.1.1913, overl. Ter Apel 28.12.1978; dochter van Heinrich Tappel en Anna Maria von Hebel).
- e. **Wilhelmina Slimback** (* Braamberg 19.3.1862, overl. Ter Apel / Weerdingmond 29.6.1921) trouwt te Vlagtwedde op 28.5.1885 met Hermannus Johannes Otten (* Ter Apel 15.10.1858, overl. Ter Apel 3.12.1890; stelmaker; zoon van stelmaker Geert Hendrik / Gerardus Henricus Otten en Geertruida Wilhelmina Haneke). Ze hertrouwt op 3.12.1890 met Joh. Bern. Geres.
- Jans Otten
  - Fredrikus Johannes Otten,
  - Henderikus Gerhardus Otten (* Vlagtwedde, 26 jaar) trouwt op 27.4.1912 te Onstwedde met Maria Engelina Schrör (* Onstwedde, 21 jaar; dochter van Jan Geert Schrör en Anna Rolfes), Wilhelmina hertrouwt te Emmen op 20.8.1897 met Johann Bernard Gerdes (* Rütenbrock, 49 jaar; zoon van Rudolf Gerdes en Anna Maria Gertzen; weduwnaar van Maria Margaretha Bergmann).
- f. **Maria Gezina Slimbach** (* Braamberg 24.11.1866) trouwt te Vlagtwedde op 28.10.1893 met Hermann Heinrich Schulte (* Friesenburg [D], 29 jaar, molenaar; zoon van Gerhard Hermanus Schulte en Maria Helena Nühsmann).
- Gerard Schulte
  - Johan Schulte
  - Hendrik Schulte
  - Leentje Schulte
  - Johan Frederik Schulte.
- g. **Gebiena Slimbach** (* Braamberg 15.7.1864) huwt te Vlagtwedde op 12.11.1898 met Franciskus Berens (* Onstwedde, overl. Groningen 7.3.1937; arbeider; zoon van Johann Theodor Berens en Anne Leentje Aikens).
- Leentje Berens
  - Johan Berens
  - Engelina Berens
  - Frits Berens.
- h. **Jan Schlimback** (* Braamberg 3.5.1877; overl. aldaar 25.5.1879).
- **Maria Schlimback** (* Heesterkante [Gr. Bentheim] 6.1.1835, overl. Munsterscheveld, gem. Emmen 24.12.1900, arbeidster) trouwt (1e) op 15.9.1868 te Onstwedde met Harman(n)us Eilders (* Onstwedde op 2.2.1838, arbeider, overl. 9.1.1871 te Valtherveen; zoon van Theodorus Eilders en Janna Pieters Keuter). Zij hertrouwt op 17.7.1875 te Odoorn met arbeider Hermannus Henricus Voss (* Lindloh [Emsland] 26.4.1823; landbouwer te Valtherveen, overl. Munsterscheveld, gem. Emmen 8.7.1904; weduwnaar van Maria Aleid Schoenmaker; zoon van Lambertus Voss en Anna Helena Rolfes/Roelfs).
  - a. **Theodoor Eilers / Schlimback(!)** (erkend bij huwelijk ouders, * Valtherveen, 28.2.1868, overl. aldaar 18.11.1872).
  - b. **Antoon Eilders** (* Valtherveen 2.11.1870, overl. aldaar 30.3.1873). Uit het 2^e huwelijk:
  - c. **Wilhelmina Maria Voss** (* 26.7.1876 te Zandberg, 17 jaar) trouwt op 16.2.1894 te Emmen met Johannes Emmerink (* Vlagtwedde, 21 jaar, zoon van Hermannus Henderikus Emmerink en Margaretha Angela Keuter). Wilhelmina hertrouwt te Emmen op 8.2.1912 met Alexander Snijders (* Emmen, 42 jaar, zoon van Henderikus Snijders en Helena Aleid Arends; weduwnaar van Helena Borgmann).
  - **Antoon Frans / Antonius Franciscus Xaverius Schlimbach/k** (* Laar, Grafschaft Bentheim, 3.12.1826; arbeider Ter Apelkanaal, landbouwer Braamberg) gehuwd te Rütenbrock 20.10.1857 met Helena Margaretha A(h)riling (* Schwartenberg [Emsland] 4.6.1830, overl. Rütenbrock 19.3.1897; dochter van Johann Theodorus Arling en Angela Engel / Gesina Engel Göers). *Zij hebben ook een tijd in Braamberg doorgebracht, alwaar Antoons broer Johannes Frederikus Schlimbach en zijn vrouw tot hun dood en Helena's broer Gerhard Heinrich Arling met zijn gezin ook jaren hebben gewoond.*

- a. **Angela Mina Schlimbach** (doop Rütenbrock 29.12.1857)
- b. **Adolf Schlimbach** (doop Rütenbrock 19.9.1859)
- c. **Wilhelmina Schlimbach** (* Braamberg 17.12.1861).
- d. **Louise Helena Slimbach** (* Braamberg 26.8.1864)
- e. **Theodoor Slimbach** (* Braamberg 7.2.1867).
- f. **Adolf Schlimbach** (* Braamberg 21.3.1870)
- g. **Johannes Schlimbach** (* Ter Apel 20.7.1875) trouwt met Maria Stanneveld (* Ter Apel 31.12.1877; dochter van Herman Stanneveld en Adelheid Berendsen). (*zie ook:*
<http://www.xs4all.nl/~jbsijbom/arlring/arlring-000001.htm#BM50033>)

S(ch)limbach/k: betekenis naam, verspreiding en plaats van herkomst

De naam S(ch)limbach/k is niet eenvoudig te verklaren, maar het is het proberen waard.

Alhoewel de naam Schlimbach bij ons zowel kan eindigen op een *k* als op een *b*, blijkt dat deze naam met een *k* in Duitsland eigenlijk niet voorkomt, in tegenstelling tot de naam eindigend op een *b*. Ook Slimbach/k, dus zonder *ch* is daar niet echt bekend.

Van mevrouw J. Schlimbach van Musselkanaal hoorde ik dat de naam van haar schoonvader en alle kinderen, van wie de namen oorspronkelijk als Schlimbac*k* geschreven werden, gewijzigd werd in Schlimbac*b*. Het probleem was veroorzaakt doordat in het Duits de '*k*' haast niet te onderscheiden was van een '*b*'. Deze fout was al ontstaan bij de aangifte van de kinderen van de overgrootvader van haar man tussen 1862 en 1880. Het heeft jaren van strijd gekost, maar in september 1998 was het officieel rond.

De naam Schlimbac*b* – dus met *ch* – komt nu ook nog voor in Keulen en omgeving. In Keulen alleen al 58 keer. Schlimbac*k* heb ik niet kunnen vinden.

Heesterkante ligt in Grafschaft Bentheim bij Laar, een paar kilometer over de grens bij Gramsbergen en ca. 6 kilometer onder Coevorden.

Paffrath ligt iets ten noord-oosten van Keulen, aan de oostzijde van de Rijn en maakt nu deel uit van Bergisch Gladbach. In de Middeleeuwen liep hier een beek de Strunde die uitmondde in een moerassig gebied. De naam Gladbach is volgens Heimatforscher Anton Jux ontstaan uit het feit dat er daarom een bedding voor de beek de

Strunde is aan '*gelegd*' in de richting van de Rijn. In het Bergisch Platt heet dat *gelaat*. *Gelaat bach* werd geleidelijk aan *Gladbach*. (Volgens hem heeft *Bergisch* alleen te maken met de Grafen die 'von Berg' heetten.)

De Strunde is niet de enige beek. Op gedetailleerde kaarten is goed te zien dat er talloze beken en beekjes zijn rond Gladbach. Ook blijkt dat uit de namen van veel plaatsen in de directe omgeving. Voorbeelden hiervan zijn: Alte Dombach, Halfenleimbach, Nelsbach, Breibach, Miebach, Unterboschbach, Selbach, Volbach, Katterbach.

Het blijft de vraag of er ook een beekje of dorpje is met de naam Schlimbach. (Deze kon ik in ieder geval niet vinden in de '*Andrees Atlas*' en '*Müllers Deutsches Ortsbuch*'). Wel kan gezegd worden dat er een Middelhoogduits woord *schlemm* of *schlimm* afgeleid van *slimp* is, dat '*schief*' betekent. Schief (= scheef) kent in het Duits een aantal synoniemen, die voor een eigenschap of kenmerk van een beek gebruikt kunnen worden. *Schief* met de synoniemen *abfallend* (= hellend, glooiend); *abschüssig* (= hellend, schuin); *sich senken* (= dalen, zakken); *verzerrt* (= verwrongen).

De naam Schlimbach zou dan bijvoorbeeld kunnen betekenen een beek in een glooiende omgeving, een beek met hellende zijkanten, of een beek die op bepaalde plaatsen snel daalt.

Er is echter nog een Middelhoogduits woord *slim* (bij ons nu *slim*) dat *gladmaken* betekent.

(De naam Schleimbach bestond ook in het begin van de 18^e eeuw, zie FamilySearch, en wel in Bensberg, iets ten zuidoosten van Paffrath.)

Het woord slim kan ook *slijk* betekenen. En dat zou dan ook goed kunnen passen bij een beek.

Dus zijn er in ieder geval 2 opties. Wie het weet mag het zeggen!

In 1947 komt de naam Schlimbach in 2 provincies voor: 17 x in Groningen en 1 x in Drenthe. De naam Schlimbach komt 20 x voor in Groningen en 1 x in Drenthe. Verder nog 1 x in Zuid-Holland, 4 x in Noord-Brabant en 2 x in Limburg. (De naam Schleimbach bestaat alleen in Limburg, en wel 9 keer, maar komt in Duitsland meer voor dan Schlimbach en Schleimbach).

Schlimbach komt alleen voor in de gemeente Vlagtwedde en Schlimbach alleen in de gemeente Onstwedde. Dat kan haast geen toeval zijn. Dit suggereert toch heel duidelijk dat er sprake is van verbastering of foute schrijfwijze. Tengevolge van de sierlijke handschriften is het soms ook moeilijk om een duidelijk verschil te kunnen zien tussen de genoemde *b* en *k*.

In 1993 zijn er 2 telefoonaansluitingen met de naam Schlimbach in gemeente Stadskanaal en 2 in de gemeente Vlagtwedde. Schlimbach komt meer voor in 1993: 8 tot 9 keer in Vlagtwedde en evenveel in Stadskanaal.

In 2005 is de verdeling per plaats in de gemeente Onstwedde (= Stadskanaal) en Vlagtwedde als volgt:

Schlimbach in gem. Stadskanaal: Musselkanaal (7x); Stadskanaal (1x) en in gem. Vlagtwedde: Ter Apel (10x); Ter Apelkanaal (1x).

Schlimbach in gem. Stadskanaal: Stadskanaal (1x) en gem. Vlagtwedde: Sellingen (1x); Ter Apelkanaal (2x).

De Limietscheiding

J.S.A. HUIZING

Inleiding

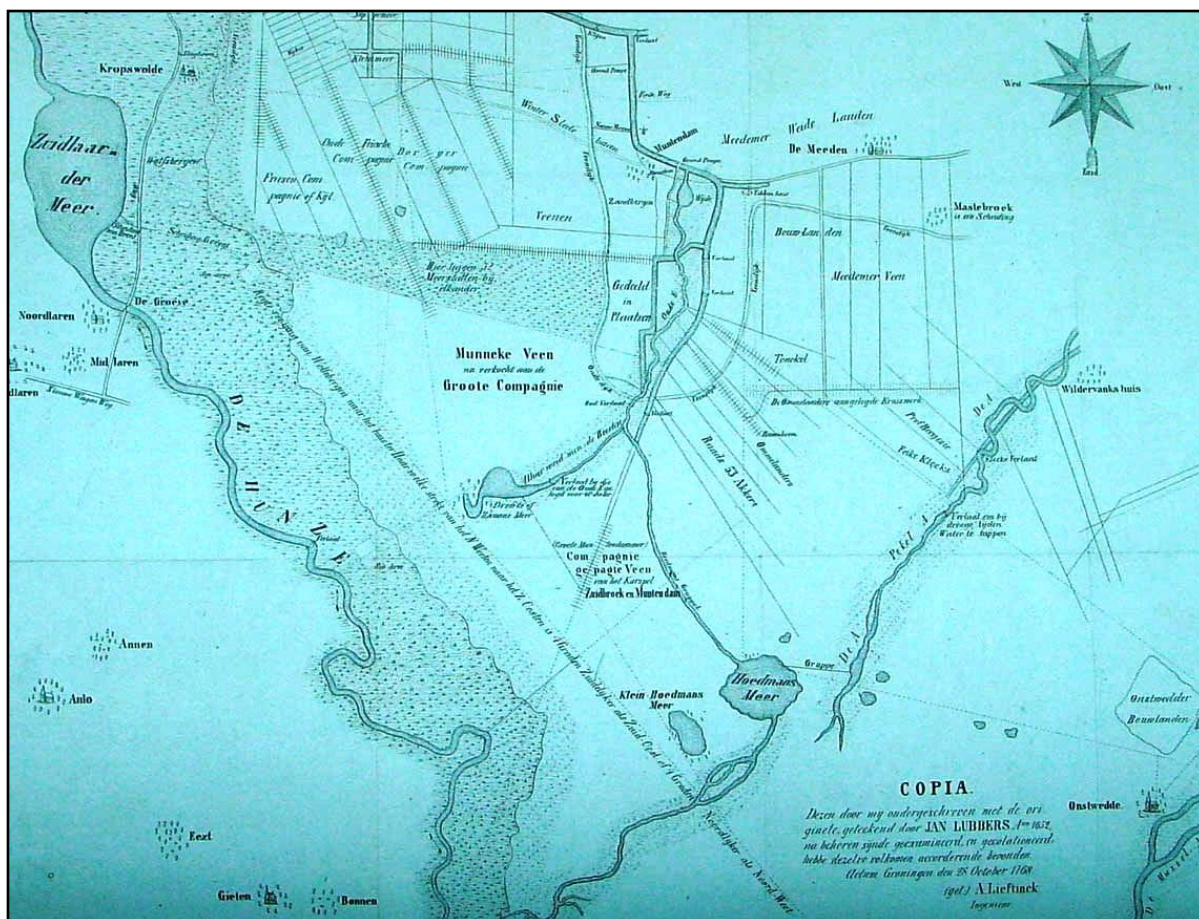
De grens tussen Groningen en Drenthe is zoals velen van u wel weten, ter plekke uitgemeten en vastgelegd door Johan Sems. Vandaar dat deze grens ook wel de Sems linie genoemd wordt.

Was hiermee deze grens voor een ieder duidelijk afgebakend? Nee, er zouden nog talloze onenigheden optreden tussen de grensbewoners van Gro-

ningen en Drenthe en hun bestuurders.

Gelukkig zijn veel stukken over deze twisten in de archieven bewaard gebleven en hieruit blijkt, dat al heel vroeg geschillen waren ontstaan over de juiste ligging van de grenzen tussen de diverse karspels in Drenthe en Groningen.

Het oudste geschil wat mij bekend is, betreft een geschil in 1327 tussen de inwoners van Weerdinge en het klooster te Schildwolde over moorland ten westen van de Ruiten A (zie hiervoor het artikel van F. Bergman, Westerwolde jaargang 24, blz. 18 en 19)

Hieronder volgen een aantal transcripties uit het archief van het Veenkantoor dat zich bevindt in de Groninger Archieven.

25-7-1443 Sint Jacobsdag ⁶

Ick Egge Addynghe, Hoevelinck des landes to Westwerwolde, bekenne ende betuge openbaer myt dussen openen breve Dat myne undersaten [onderdanen] by namen Johann Denerynck, Johan Walens, Albert Pensynck alieer Halamynck [Halming], Nannynck, Wannynck ende de gemenen Buiren van Unsweden myt eren Marckenoten en den Muselbroke, hebben vor my gheswesen ende hebben des bekant, dat ze de schelynge ende tnydracht de sie gehadt hebbe myt somelken [sommige] luden ute den lande van Drentbe, umme dat gescheyt van den Muselbroke tuschen den buiren van Unswede vorschreven ende den luden ute den lande van Drente, also by namen myt Engelbert Wyltynghe van Valte ende Johan Synes sone, myt Lambert ende dubbelde Kevelinge gebeten Polene Ykinck to Werdynge ende anders, myt den gemenen Buren van Valte. Ende dat gescheyt hebbet se samentlyck ende yndrachtlycke ende de ene myt des andern mode gelecht yn ene stede in den selven vorschreven broeke [broek] ghelegen die ghebeten ys de Drentbeke. Ende daem hebben se gescheyden holdt ende grund tot eenygen dagen, die van Valte by erer syden enes landes to der beke vorschreven to brukenne tot eenygen dagen. Ende unse lude by unser syden unses landes also by namenn de buer van Unswede myt eren Marckenoten mogen ook brukenn des holtes ende grundes in den selven vorschreven broeke bet to der vorschreven beke eewehyke ende summermeer.(-)

In het stuk hierboven heeft Egge Addinga dus een overeenkomst opgetekend op verzoek van Johan Denering, Johan Walens, Albert Pensing oftewel Halming, Nanning, Wanning en andere boeren uit Onstwedde, die een twist hadden met Engelbert Wilting en zijn zoon Johan uit Valte, Lambert en Polene Iking uit Weerdinge en andere boeren uit Valte. Waarbij beide partijen overeengekomen zijn, dat ze de grond en het hout daarop mogen gebruiken tot aan de Drentbeke, die door beide partijen als de scheiding is overeengekomen.

12-8-1550 ⁷

Ick Steffen de Vos, in der tijt Schults toe Anlo en Gbeeten van wegen Rooms Koninklijke Majesteit, bekenne en certificere u mijdes desen tegenwoerdijgen Gherijchteschijn, Dat voer mij is gekomen Johan Buters Eppijnghe en heft niet eindan? pandijnghe inde sulven Gherijchte ghebracht Hugo Woldrijnghe en sprack hem an om een tuijchnijsse der waerheit wes hem kondijch is tusschen die buiren van Bune en

die buiren van Onstde wonende in Westerwol- dijnghe lanth, hoe see dee marcken plechten tho gebruijcken. Hugo Woldrijnghe ontkennt sijnen eedt lijfflijck tot Godt in den Hijllijgen sweren met opgerijchte vingeren ghestavedes eedes en mach wat denken over die sestijch iaren [oud zijn]. Dat die darde horne in de marcken van deszen ende off die in dat noerden schoth, geete [genaamd] Buner horn, plechten Buner onbewoent en onbespeerth [onbelemmert] van die van Onstde tho gebruijcken en die van Onstde bekennen die van Bune das wat mer die twijst die see badden, was tusschen Buner horne ende den breeden dijck Stalham.

In het bovenstaande stuk, opgesteld door Steffen de Vos, schulte van Anloo en Gieten, zet deze een getuigenis op papier, dat Johan Buters Eppinge hem heeft verzocht om een getuigenis der waarheit, afgelegd door Hugo Woldring, wat deze bekend was, hoe de boeren van Onstwedde en die van Buinen de marke plachten te gebruiken. Hij verklaart dat de Buiner horn, onbewoont is en wordt gebruikt door de boeren van Buinen, zonder dat ze daarbij worden gehinderd door de Onstwedders.

13-8-1550 ⁸

Ick Albert Peters anders genoemtt Osskam, Schulte to Borger unnde Gasselte vann wegen Rooms Koninklijke Majesteit bekenne ennde betuege mijtt dessen openen bezelguldenn breve datt Ick hebbe ghesetenn in eenenn ghegedenn gerijcht up de buer marcke van Bueijn [Buinen] mijtt mijnen koernoeten na beschreven: dar voer mij intt selve in Gerijchte is gekoemen Johann Hoppinge van wegen de ghemeenenn vann Bueijn Ende beclagede sijck over die buer vann Onsede waenende [wonende] inn Westervoldingerlandt. Hoe dat Sie den buerenn van Bueijnn hoer bees-tenn hebbenn of geschuttett welck se buerenn vann Bueijnn hapett ennde meenth datt die van Onsede datt mett gewalddt ennde onrecht gedaenn soldenn hebben.

Wantt hoer Voerwaeders datt Landt sijch nijwaerde [nooit] hebben becrudett ennde die van Onsede nijett bewijsenn koentt datt datt Landt hem toecoempp, koentt see bewijsenn mijtt zeggell off breve off met palenn datt hun datt toe kompt, datt moeten wij lijdes wessen, want de twijstinge die wij inn voertijdenn toe Saemenn gehadett hebben, is gewest tusschen Buer horne ende den breeden dijckselham. Itt voertt wortt aen gesproeckenn Reijner Lantinge ennde Johann hoer Soene watt he behoertt heft van sijenem Salige Vader wannnt hem de saecke altijdt mede kundich was, Itt woerdt woertt aen gesproeckenn Lucken Pranninghe, wat bem kundich is van Buner Hoerne, Itt voertt Sprecken sije aenn Egbert toe Ees, was bem kundich is, Itt voertt spreket Sie aenn Roelof Bloemijnghe unnde Hijnrick Schoemaecker, Itt noch spreket sij aenn Gheese Sijckinge wes hoer kundich is

⁶ Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 384/4 blz. 87 en 87V

⁷ Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 384/4 blz. 65 en 65V

⁸ Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 384/4 blz. 66, 66V, 67, 67V en 68

van Buener darde hoerne van desse ende off Item voert spreken Sije ann de buer vann Weerdijnghe mett alle hoer zgele ende breve roerende van hoer marcke soe veer datt de Ostert up geett off Sije oock gewaerle geboertt hebbett vann enijge palijnghe tuschen Drentt landt ennde Wessterwoldijner Landt, Item noch sprekkett sije aen die buer vann Valte datt sije seggenn hoe veer dat hoer marcke Ostert [naar het oosten] up trecket off sij hoer marcke up des Landes pale holden off neet, Item noch worden aen gesproeckenn de bueren van Excloe off sije de bueren van Bueijn hoer marcke oeck upwertt kennenn soeveer als de van Weerdijnghe ende Vaelte als bij dat hoer huijs de eene paell ennde de ander toe Wolfesbergen, denn anderenn paell wetennt de vann Onseide ander paeleenn thoe wijsen moeten wij lijden. (-)

In het bovenstaande stuk verklaart Albert Peters, ook Oskam genoemd, schulte van Borger en Gasselte, dat Johan Hopping in het gericht is gekomen om namens de boeren van Buinen te klagen tegen de Onstwedders. Deze hebben koeien geschut van de boeren van Buinen en naar hun mening ten onrechte. Er is nu twist over de Buiner horn en de Dijnxham (gezien de benaming gaat het over hetzelfde onderwerp als in het bovenstaande stuk).

De schulte ondervraagt hiertoe verder nog Reijnder Lanting en zijn zoon Johan, Luiken Pranning, Egbert uit Ees, Roelof Bloeming, Hendrik Schoemaker en Geese Sikinge.

31-10-1553⁹

Ick Johan van Selbach in der tijdt Schultus to Emmen, Oren und Roswijnckell z... van wegghen R. Koninklijke Majesteit bekenne und betuijghe in und vermidts Dessen openen bezegelden breven, dat dije van Unswedde sijnnen voer mij erschenen und begeerden eijnen

Rech[t]dach van mij, omme eijn twijst den dije van Unswedde hadden thegghen die van Valte, omme haerer beijden mercken scheijdinghe nemptlijcke ein platze, dat daer sol hieten Dije Drentbecke (-)

So hebbe Ic Schultus vurschreven daer eijnen schrijver Johannes Henrijekss genoempdt mit Drije kornoten mijnder vulmachtich ghesant die selve tuijgghen toe verboren unnd to beschrijven (-) s und spraken an omme eijn tuijgghenisse der waerheit dusse nabeschreven eijn ijghelijck, peroenlijk bijsunderen then eijeschen, Claews Jobans tughede dat sulve hije bevestijgghen will mit sijnen eede voer den Schulten, dat hem wall bewust unnd kundich was tuschen vijftich und sestich Jaeren [geleden], dat hie bij die Drentbecke fijssche korve plach to hebben lijgghen, bij der plaetze, dat men Drentbecke plach to hijeten unnd wusche van geijner ander Drentbecke off van geijne mercke Scheijdinghe, Willem Battijnghe tuijgghede, dat hem wall hoechde tuschen dertich unnd veertich iaren unnd dat welcke hie oock bevestgghen wijl

mijt sijnen eede voer den Schulten, dat hem bewust end kundich was, dat Gert Nannekens, Eijche Hijncques, Gert Husinghe hadden hem die Drentbecke ghewijset daer die van Unswedde vurschreven noch up staen und die Scheijdinghe op holdet und hadden van Unswedde vurschreven dat broeck affgehuert, besto dessen daghe, sunder besperinghe dije van Valtbe und hadde oock dat verloff van die van Unswedde vurschreven op den Sc[ha]apberch, Johan Ellinghe is ghekomen und tuijgghede, dat die van Unswedde hadden hem holt gegeven bij den Drentbeckschen ham und is hem van die van Valte niet bespijert. Reijner Eijssens tuijgghede hie hadde dickmaels bij die Drentbecke ghewest anghelen und dat hem Johan Reijners hadde to gesacht dat dit die Drentbecke und Scheijdinghe tuschen die van Valtbe und Unswedde weer, daer die van Unswedde noch bij staen. Engelbert Vos tuijgghede, dat hie hadde gewoont tot Valtbe, nu gheleden omtrent vijff unne twijntich Jaer, mit Berent Wijltinghe, dat hie in der Lenten tijt dat guedt gheboedt heft, dat ijtljcke van haren ossen und biesten weren over die Drentbecke ghelopen und sie sonden hem hen, dat hie sie weder over haelde, dat hem lede was, dat die van Unswedde die Schutton solden und dat die Drentbecke weer off voer die Drent becke gebolden worde an die westerzijt und die sulvestbe Drentbecke weer doe ter tijt so diep gewest, dat die die bieste hadde moeten omme driven unnd kunden daer niet over. Johan Rijnders und Johan Albers tuijgheden, dat Willem Nijenbuss to Valtbe hadde haer georloff [had om] holt tho bouwen op die zuder sijdt an die Drentbecke und hebben nijemant gesien die hem dat bespijert heft bij die plaetze dat die Drentbecke hijet. Johan Alberts nimpt mede in sijnen tuijgh, bouwen sij vorder int noorden, daer woll sie Willen Nijenhuis nijet van frejen. Roleff Sassen tuijgghede dat hie heft holt ghehouden over die platze dat men die Drentbecke hijedt unnd die van Unswedde sijnn ghekomen und hebben hem dar omme ghependet. Johan Clauss tuijgghede, hie hadde eertijds gheleden omtrent twelf iaren dat hem Willem Nijenhuis hadde gheorloff, dat hij holt muchte houwen, bij die Drentbecke, dat men die Drentbecke nu hijedt an die Valter zijdt, bespijert unnd hie hadde oock orloff gehadt to houwen an die Unswedder zijdt und hadde holt ghehouden oock bij die Drentbecke an die Unswedder zijdt unnd daer hadden hem die van Valtbe niet in bespijert. (-) Willem Battijnghe und Johan Clauss kornoten desses Gerichtes ghewest, sint ghekomen to Emmen persoenlijk voer mij Schultus unnd hebben haren eedt bevestighet vor mij unnd voer mijn kornothen (-) unnd hebbe mijn eijghen ghewontlijcke zegel ter orkunde wijttelijck beneden an dusse breff ghehangen. Gegeven in den Jaere ons heren dusent vijffhundert drie unnd vijftich den eijn unnd dartichsten unnd lesten der maent octobris. In waerheit soe hebben die kornthens dusse gherichtes ter meerde vestenisse ... Itlick haer eijghen hant und name hijr onder ghesatb unnd gheschreven, Johannes Henrijcks, Willem Battinck, Johan Claes, Johan Battijnck, Johan Lubberts.

⁹ Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 384/4 blz. 72

Johan van Selbach (voor 1553 tot 1595 schulte van Emmen, Odoorn en Roswinkel) kan wegens drukke werkzaamheden niet persoonlijk komen en zendt zijn schrijver Johannes Hendriks om op verzoek van de inwoners van Onstwedde een rechtstag tegen Valthe te houden.

De volgende getuigen worden dan gehoord: Claas Johans, die in de Drentbeek viskorven placht te hebben, Willem Batting getuigt dat Geert Nannekens, Aike Hijckes en Geert Huizing (uit Onstwedde) hem de Drentbeek hadden aangewezen als de grens, Johan Elling verklaart dat hij hout heeft gekregen uit de Drentbeekse ham, Reijner Eijssens zegt dat hij dikwijls bij de Drentbeek is geweest om te vissen en dat Johan Reijners (vermoedelijk uit Onstwedde) hem toen vertelde dat daar de grens lag, Engelbert Vos vertelt dat hij en Berent Wilting in de lente daar beesten hebben geweid, Johan Rijnders en Johan Alberts verklaren dat Willem Nijenhuis uit Valthe hun had toegestaan om hout te vellen op de zuid zijde aan de Drentbeek, Roleff Sassen getuigde dat hij hout had geveld voorbij de plaats die men de Drentbeek noemt en dat toen die van Onstwedde gekomen zijn en hem daar om hebben bestraft/beboet. Johan Claves vertelt dat Willem Nijenhuis hem had toegestaan om hout bij de Drentbeek te kappen.

Op 15-10-1612 is 's nachts op de Buiner hoek een brandstapel in de brand gestoken. De landmeter stond toen westelijk van het huis te Ter Haar, waar de grenspalen tussen Westerwolde en Drenthe gestaan hadden. Dit blijkt al uit de acte van 1327 (waarin het huis Ter Haar genoemd wordt).

Als men vroeger dus een rechte lijn in het land uit moest zetten en de beide eindpunten waren bekend, dan stak men daar 's nachts kennelijk een brandstapel aan, waarnaar de lantmeter en zijn helpers zich konden richten.

17-10-1612 ¹⁰

Eeferabrdt van Gemen [hij werd in 1599 schulte van Emmen¹¹] wegen hoeger overheydt Schultus thot Emmen, Oedoren unde Roeswynczell doe cunt, certifisere in unde vormitz desē versegelden Gerichtschien dat Ick geseten hebbe in Eenen oepenen Gebegden Gerichte gespannerbanck met myne Coernoeten als den Eerbren Roeleff Hinderickx unde ook den Erbaren Johan van Selbach in die marke van Valte int carspell van Oedooren; daer voor mij Schultus in den Gerichte sinnen Erschēnen die Eegen aerfdē in Valte tho kenne gegeven woe die van Unstwedde sych understaen hadden verleden jaer uht die van Valte haer Eegen marke aff tho roefen unde geweldes wiese genoemen Eenighe peerden

die see langduirighe tijdt geholden unde thot haer Eegen wille gebrueickt, gedreven, gereeden unde ten laesten gebele verdorven, waer doer die van Valte langduirighe tijdt geloupen unde geclaeget an den Gestrengen heeren landtdrost Ensum: volgens an sin Genaden unde Stadtholder den volgeboeren Graff Willem van Nassou het selvighe ock geremonstreert, daer up sin Genaden belefft hefft unde die van Unstwedde up erlecht die affgeroeffden peerden up een borge te laeten relax:xeeren unde an die van Valte te restituereen unde veerner belefft hefft te ordeneren commissarien umme die selvighe questioese platz haer Ed. te transporterē unde daervan verdere inspectie te nemen, beyder partijen documenten unde stuckken visiteren unde soe moegelic haer in frundtschap te untscheyden

Edder soe sulkes mochte unstaen an zin Genaden te Reparereen. Soe is dat Ed: heeren Commissarien van zien Genaden geordeniert siende haer commissie wall Ernstelick geeffectueert unde partijen ten wedersieden geordeneert umme Een kaerte van die questioese limite dorch een lantmeter te laeten maeken inwindich twe maenden unde binnen Groningen (-)

die van Valte boven menschen memoria haere rublike gebrueick, possessie unde eegendoen vant weijden in die Muesoler boven die Drenbeeke noch boven den Sandtbarch unde Braembarch bij die Mussel Laeke unde Santtange genoempt unbespeert van die van Unstwedde over die hondert jaeren met peerden, biesten Rustlick unde friedelick gewijdet unde gebrueicket hebben daervan haer die van Unstwedde die biesten unde tho voceren die peerden geweldiger wiese affgeroefft hebben umme dan nu weer... tho bewiesen dat die van Valte haer marke tot an die Muessel boven die Drenbeeke bij die Sant tanghe unbespieert sunder Eenighe Insperungē van Schuttinghe als anders hebben gewijdet, met hares byesten unde peerden boven menschen memoria: woerden in desen gerichte an geeschet die van Unstwedde Edder harer genoetsame volmacht umme dit recht tho seen unde hoeren die Getuigen Exxamenieren voorts reden van desentie in tho brengen ter wiellen see met een Gerechtlike Insenuatie daer tho in den vijften dach befoerens voer desen Gerecht gedaget sindt volgens angeeschet sindt umme den cleger rechts tho verhelpen unde doen den wederpardt gen... unrecht etc.

Inden Irsten angeeschet den Erb. Egbert Husinge tho Exxello, Johan Jansen tho Noerdtborge, Karst Jansen tho Buine, Egberdt Eewinghe, Johan Greven tho Roeswincell woenachtich, Jacob Altinghe, Hindrick Mentinge, Albert Altinghe, Roleff Dillinghe tho saemen woenachtich in Exxello, Egbert Ewinghe tho Valte, Hinderick Mentinge, Johan He..inghe, Berent Ridderinck wonachtich in Noerdtstēen umme samptlick unde een Jeder besunder op dese naestfolgende positiē unde articulen by Eede tho verclaeren tgene haer daervan bewust is.(-)

In den Irsten Getuigen tho Exxameneren haerer olderdoem ver[ner?] tho verclaeren offte getuighe tho Valte gewoenedt woe lange Jaren dat selvighe wall geleiden.

Ten anderen woe lange getuighe op Valte gewoent hebben.

¹⁰ Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 384/4

¹¹ Gevonden op www.historisch-emmen.nl

Ten darden offte gij die beesten unde peerden van Valte wall geboedt hebben bij langes die Muissell boven die Drenbeeke. Ten vierden tho verclaren doer die Muissella gelegen offte er oek een platz gelegen geheeten den Santbarch.

Ten vijften offte boven den Santbarch twe plätzen leggen die Eene genoempt die Muissellaeke, unde die ander genoempt den Braembarch.

Ten sesten deposant tho verclaren offte boven den Braembarch oek een platz gelegen genompt die Santtange.

Ten soevenden woe veer gij die beesten unde peerden bij die Mussell gelegen tho driven unde boeden ende offte gij van die van Unst oek daer van geschuttet syndt geworden offte van Eenighe Schuttinghe weeten als nu dorch die van Unstwedde gedaen.

Ten Lesten offte gij tuschen die van Valte unde Unst. Van Eenighe marckscheydinghe geboerdt edder geseen hebben.

Hier op ten Irsten angeescht den Erb. Egbert Huising umme bij Jwen eedt, Seelen, Salichbeudt te affirmieren unde verclaren igene Jw van dese voerbenoemden articulen bewust is.

Egbert Huisinghe oldt an die 60 Jaren, verclaert up den Irsten articull dat hee van graeff Lodewichs kerich ungeferlich 44 jaren geleden [1568, slag bij Heiligerlee] tho Valte gewont hefft. (-)

Johan Janden oldt 72 jaren verclaert up den Irsten articull tho Valte gewoont tho hebben met Willem Roessinghe vaeder unde moeder nu verleden vier unde veertich jaren. (-)

Noch angeeschet Carst Jansen umme bij Eede tho affirmieren ende verclaren wat hem van dese articulen bewust is.

Carst Jansen oldt om die 80 jaren verclaert up den Irsten articull wall 44 jaren geleden dat hie tho Valte gewoenet hefft met Roesinghe. (-)

Egbert Ewinghe up desen geexamenerdt unde die Straffe des menedes genochsaem vermant sinde: hefft bij Eede alsoe verclaert maerachtich dese articulen voer verhaeldt.

Noch angeeschet Johan Grevinghe umme bij senen Eedt tho verclaren van dese voergaende articulen wat hem daer van bewust.

Up den Eersten verclaert Johan Greven oldt umtrent 60 jaren dan niet tho Valte gewont tho hebben (-).

Noch angesproken Nanne Binders aldt an die 70 jaren. Noch Haesken Jans oek 70 jaren umme bij Eede tho verclaren wat haar beijden van dese punckten unde articulen bewust.

Verclaren up den 1 ende 2den unde 3 articull mit tho Valte dan up Roeswinkell gewoont tho hebben. (-)

Noch angeeschet Jacob Altinghe van Exxelt umme up dese voergaende articulen tho verclaren dat selvighe hem hier van bewust. Jacob Altinghe oldt 56 jaren verclaert op den Irsten articull tho Valte gewoent tho hebben met Eener genoempt Johan Wiltinghe wall 40 jaren geleden. (-)

Noch angesproken Hinderik Mentinghe umme bij Eede tho verclaren wat hem van die voerlegesene punten bewust is.

Hinderick Mentinghe zines olderdoems 50 Jaren verclaert 35 jaeren geleden dat he met Hinderick Sienges tho Valte gewoent hefft (-)

Noch angeeschet Albert Altinghe umme van dese voergestelde positiën unde articulen tho verclaren hem in alles daer van bewust.

Albert Altinghe oldt tuschen die 40 ende 50 jaren verclaert wall 27 jaren geleden dat hee met Roessinghe tho Valte gewoent hefft. (-)

Noch angeeschet Johan Hovinghe umme bij eede tho verclaren wat hem bewust is van die Schuttinghe tuschen die van Unst unde Valte.

Johan Hovinghe oldt 42 jaren verclaert dat hie tho Unstwedde gewoennet hefft ungeferlich 25 jaren geleden dat hie die beesten met die van Valte bij die Mussell laeke unde Sandtbarch ende die voerbenoemden platz unde den anderen geweijdet ende gedreven unde nie warlde Valter besten van die van Unstwedde geschuttet sint als hem wall bewust. Reden sines wetenschops soeven jaren in Unst gewoenet tho hebben unde die upgemelte plätzen ende bargaen wal bekendt. (-)

Noch angeeschet Berent Ridderinghe umme bij Eede tho verclaren wat hem van die saecken bewust. Berent Ridderinck oldt umtrent 42 jaren verclart met Johan Roessinghe tho Valte 7 jaren gewoent tho hebben twellike wall geleden 22 jaren (-)

(-) up welke Buiner horne den 15 october 1612 een brantteken ijs gesteken unde dorch den lantmeter die oculaire inspectie: daer van genoemen staende int westen vant Harer huis an den Ees wellike Harer huis die van Unstwedde niet konnen ontkennen die lantspaelinghe tuschen der Landschap Drente unde Westervoldinghe lant tho wesen als bliket bij eenen loffliken versgelden breff de dato 1327 van wellike Harer huis offte den Ees Recht affgebaket sinde dorch den upgemelten lantmeter is befunden gelick niet anders alnoch sall koenen befunden worden die Scheijdinghe van Valter marke strecket widt boven die Muissellaeke nae die Santtange, nae uthtwisent die caerte dar van upgerichtet:

In het bovenstaande stuk verklaart Everhard van Gemen, schulte van Emmen, Odoorn en Roswinkel, dat hij in het bijzijn van Roelef Hindriks en Johan van Selbach een klacht ontvangen heeft van de boeren van Valthe. Het blijkt dat de Onstwedders in 1611 enige van hun paarden hebben geschut, die op de marke van Valthe liepen. De inwoners van Valthe hebben daarover geklaagd bij de landdrost van Eeuwsom en vervolgens bij de stadhouder. Deze heeft de Onstwedders opgelegd om de paarden te restitueren. Verder heeft hij een commissie verordineert om alle acten van beide partijen in te zien De commissie heeft zich van haar taak gekweten en heeft voorgesteld om binnen twee maanden een landmeter een kaart te laten maken (hier wordt dus de basis gelegd voor de Sems linie).

WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU-DIETZ 15-11-1587
 geb. 13-5-1560 Dillenburg Franeker
 ovl. 13-7-1620 Leeuwarden
 z.v. graaf Johan VI van Nassau
 ook bekend als: Jan I de Oude
 graaf van Nassau, Katzelnelnbogen en Dietz
 en Elisabeth van Leuchtenberg
 Kinderen: geen

ANNA VAN ORANJE NASSAU
 geb. 5-11-1563 Breda
 ovl. 23-6-1588 Franeker
 d.v. Willem I (de Zwijger) van Nassau
 Prins van Oranje
 en Anna van Saksen

Zie tentoonstellingscatalogus "Nassau uit de schaduw van Oranje", Leeuwarder musea 2003.

Van Gemen laat vervolgens getuigen opdraven, die moeten antwoorden op van te voren opgestelde vragen. De volgende getuigen worden gehoord: Egbert Huizing uit Exloo, Johan Jansen uit Noordbarge, Karst Jansen uit Buinen, Egbert Eeuwing, Johan Greven uit Roswinkel, Jacob Alting, Hindrik Menting, Albert Alting en Roelf Dilling, allen uit Exloo, Egbert Eeuwing uit Valte, Hindrik Menting, Johan He..ing en Berend Riddering uit Noord Sleen.

Zij geven allen hun leeftijd op en verklaren wat ze weten en/of zelf gezien hebben.

28-10-1612 ¹²

Syne Genade ordonneert hier mede den Super Intendent van de Buertange datt hy optt versoek vann toener dieztes ten behoeve vann den Ingesetene van Valte schycken [zenden] sall eenen bequaemen officier mitt twalf Soldaeten nae Unstwedde, dewelcke rytth [uit] den naeme van Syn Genade, den Ingesetenen ende pachters aldaar bevelen sall alle sulcke beesten als sy dese vorledene dagenn den voornoemde van Valte affgehaalt hebben, datelijck kost, ende schadeloess te relaxeren [vrij te laten] ende den van Valte volgen te laeten, offte Ingevalle van weygeringe sall hy mett syne byhebbende knechten die beesten selfs loss maeken ende den van Valte in behouden handt overleveren. Ende indien boven tho versyght die voorgeschreven van Unstwedde offte pachters sych dartegen opposeren mochten, sall de Superintendent alsdan in eygener persoon sych mett soe veel volcks derverts begeven datt dese voorschreven onse meyninge promtelyck effect sorteeren moege, twelck geschiet synde sall hy mett syne byhebbende knechten terstontt sonder emant beswaringe [te doen] wederom nae syne garnison keren. Actum 's Gravenhage den 28 Octobris 1612.

*Under den principall steijt geschrevenn:
 Wilhelm Ludewige mytt eyn gedruckett
 Graff zu Nasauw Zegell van Rode wasse*

Casper Prenger

Rychter

Het bovenstaande stukje schildert één van de vele grensconflicten tussen de toenmalige inwoners van Onstwedde en de inwoners van het aangrenzende Drentse gebied, in dit geval die van Valthe. De Onstwedders hebben een aantal beesten van de Drenten meegenomen naar hun dorp en daar geschut, kennelijk omdat zij van mening waren, dat die beesten op Onstwedder gebied liepen te grazen. De inwoners van Valthe hebben het er niet bij laten zitten en hebben daarover geklaagd. Die klacht is zelfs terecht gekomen in de hoogste kringen in Den Haag, namelijk bij Willem Lodewijk van Nassau, die geregeld door prins Maurits – die dus ook zijn zwager was – voor overleg naar Den Haag werd geroepen.

Graaf Willem Lodewijk van Nassau. Uit: "Nassau uit de schaduw van Oranje", onbekende schilder, ca. 1610, origineel in bezit van Paleis het Loo Nationaal Museum.

¹² Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 3884/4, blz. 104

Willem Lodewijk groeide op op de Dillenburg aan het hof van zijn oom, graaf Jan, o.a met prins Maurits, met wie hij samen studeerde te Heidelberg. Beiden hielden zich vanaf de 80-er jaren bezig met legerzaken, waarbij vooral Willem Lodewijk de schrijvers uit de Romeinse oudheid bestudeerde. Het leidde tot grote successen in de strijd tegen de Spanjaarden en tot groot Europees aanzien.

Hij zorgde ervoor, dat de soldaten regelmatig hun soldij kregen, verlangde daarvoor uiterste discipline.

Willem Lodewijk werd in 1584 stadhouder van Friesland, in 1594 van Groningen en in 1596 ook van Drenthe en bleef dat tot zijn overlijden in 1620. Tevens was hij kapitein-generaal van deze provincies. Hij resideerde op het hof te Leeuwarden en af en toe op het Prinsenhof te Groningen. Willem Lodewijk is stichter van de Universiteit van Franeker (1585) en hij was ook betrokken bij de stichting van de Universiteit van Groningen. In Friesland werd hem de naam gegeven: "Us Heit".

Caspar Prenger (vóór 1549 – 1618) werd op 16-8-1607 op aanbeveling van graaf Willem Lodewijk en gecommiteerden van Stad en Lande gecommiteert tot richter van Westerwolde en dan oud ritmeester genoemd.

In een brief van Johan ten Veenhuis, de richter van Westerwolde, d.d. 11-10-1575, wordt vermeld dat Casper samen met zijn broer Hendrick op 12-7-1575 in Bellingwolde zou hebben geplunderd. Mathias Ort, drost te Wedde houdt hem vervolgens in het bisdom Münster een jaar lang gevangen.

Op 16-2-1602 wordt in een geschil tussen hem en Hilwert Engelkens uit Vriescheloo en mede ingezetenen aldaar het appél van Engelkens aan deze toegewezen.

Vervolgens wordt op 1604 het appél van de ingezetenen van Vriescheloo tegen hem afgewezen en op 10-12-1609 daagt het carspel Vriescheloo hem, hij verschijnt dan echter niet.

8-12-1612 en volgende dagen ¹³

Edzardt Rengers Junkker und Hoevellinghke ten Posth, Droste des Hueses Wedde, Westervoldeland, Bellingwolde etc. doe kundt und artificere vermits desem Instrumenten datt die Ingesetenen van Unstwedde vor mij rechtlich laten citeren sekere getuegen und darup overgegevenen positional

Ar[tikelen?] versocht dath die selve medio Instrumento die Wabrheit darup tho verklaere rechts wegen angehalten mochten werden.

Folgett mandatum citationis in forma alst folgett.

Edzart Rengers ten Posth Droste tho Wedde etc. Bevele Juv ondergeschreven [bij] poena vijf marck dath gij Mondagh alhier voer Gerichte erschienen, umme tuchniesse der warheit tho geven up't geene Juv die gemeente tho Unsta rechtlich sollen moegen vorstellen.

Nomina citatorium testium.

<i>Berendt Schmit</i>	<i>Otto Lammers</i>
<i>Johan Hummelings</i>	<i>Johan Hensman</i>
<i>Aijko Lammerts</i>	<i>Geert Wilmes</i>
<i>Geert van der Wische</i>	<i>Herman Jobans</i>
<i>Frederick Rudolffs</i>	(-)

Compareren mit reverentien Aijko Nanninges, Boelman Hobbelinck, Aijko Sterenborch, Geert in den Campe als volmachten weegens die Eigenerveden des binnen dorps Unstwedde overgeven navolgende position und Artt[ikelen] und versoecken dat geciterde tugen medio Juramento darup die warheit tho verclaren rechts wegen angehalten mochten worden.

Eerst generaliter getuegen older.

Item tugen bewijst dat bij hoeren levende dien van Onstwedde der van Valte beesten und peerden geschuttet so balde sie bevonden sein up deese sijdt van Drenbeken weesende Unstwedder hare scheidungge offte die horne van Unster Broeke, Item whar und tugen bewust, dat die van Onstwedde vor lange Jaren und von wo vele jaren hewarts omtrent, der Valter beesten geschuttet hebben, und so offt und vaken die geschuttet wesende, dat die van Valte die beesten altdit gerantzoneert und mitt wille der Ingezetenen Eigenerveden van Unstwedde geloesett [losgekocht].

Item whar dat getuegen van geen andere Scheidungge geweten offt geboertt, alsse van den Drenbeke offte horne van Unsder Broeke.

War und tugen bewust, dat vor drie jaren die van Valte hare Beesten overgeweidett hebbende der Unstwedder marckescheidungge deselve geschuttet und vor beth schutgelt twee daler betalt und vor die entbruikinge aldoen betalt vijftien daler, war mede die van Valte des Herfftides die Weide mede bedung hebben umme die Beesten frij 't mogen laeten gaen, van den Drenbeken aff, tot dien Muessel laeke und nicht wider; Item whar und tugen bewust, dat die van Unstwedde, bij wintertiden op den vorst enige gefunden van Valte offte daromtrent wonende, so over hare marckescheidungge die Drenbeeken gekomen umme der Unstwedder holt denselben aff tho bouwen und tho enthalen, dat die van Unste darup achtunge nbemende, den jenigen die Sie befunden hare ax en bijlen affgehomen. Item als gebruikers van Aissinge Erve beth water offte vischerije van die groote boorn benup an die Drenbeke offt horne van 't Broek alsse Eigeners in Unstwedde gevicht hebben vor manninge [vele]

¹³ Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 384/4 blz 105, 105V, 106, 106V, 107, 107V en 109.

Jaren und noch thott desen dagh hares gefallens [naar gelieven] continueliken tho [doen plegen]. Item tugen Berent Smith bewust, dat nhademe [hij] hier 30 offte mber jaren als Buermeister in Onstwedde wesende, gedachtenisse heeft und in frischer memorie, wannber die van Valte der Unstwedder bovengeroerte marckscheidungge overgetreten und geschuttet wesende die van Valte hem versocht heth [boer]boern als Burmeester 't blaesen und hem darvor belboenet (beloont) umme van die gemeente haer Beesten tho loessen [loskopen] die sie tott allen tiden geschuttet seinde; beij sein gedenken geloefet hebben; Item wat Getuigen minder und meerder als In vorgestellten articulen uth gerucket staet, bewust sein magh, beij vorigen eede sonder eenige affectien van een offt ander partije die gebliche warheit tho verclaeren und off Sie 't selve nicht van haeren vor olderen geboertt [hebben].

Depost versoecken producenten dath Geert van der Wipb und Otto Lamberts up twee navolgende artt[ikelen]: ge-examineert mogen worden.

1 [Is de] Getuigen Gert van de Wipb und Otto Lamberts bewust dat die van Onstwedde die van Exlo vor 10 of mehr jaren seeker getal van Beesten weiden verhuertt gehatt van den Drenbeeken aff thot an die Mussell laeke die d'selve verbuerde weijden sunder bespierringe [lastig gevallen] der van Valte genoten und gebruijckett.

2 Item whar dath die van Exloe bovendien verbuerden [boven] tall eenige beesten ingeschlaegen [meer beesten hebben geweidt] darover Sie mit den van Unsta verbuerders geaccordert und afgedragen hebben.

Folgen Deposita testium 1. Testes.

Geerd Willems geciteert, auiteert und beeidiget seines olders umtrent 50 jaren. (-)

2 Testis

Johan Hensmans (-) Seines olders omtrent 50 jaren verclart. Ad 1. den selven whar und dat solche schutttinge gedaen sobalde die Beesten over die hoerne van Unsten broeke ofte die Drenbeken gekomen. (-)

De Onstwedders laten het er niet bij zitten en zij laten door de drost meerdere personen citeren, om getuigenis der waarheit af te leggen. Deze getuigen moeten antwoord geven op van te voren opgestelde vragen. Zij beroepen zich er ook op, dat zij al lange tijd gewoon zijn, om de beesten uit Drenthe, die aan de Onstwedder zijde van de Drentbeek lopen, te schutten en dat die van Valte deze beesten tot nu toe altijd hebben los gekocht.

29-12-1612¹⁴

Folgett der van Valte ingelachte antwort dorch Willem Ellinge ingebracht Voer U: Ed: Eearentfeste Edzardt

¹⁴ Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 384/4 blz. 109V 110

Rengers Juncker und Houelinck Droste des lants Westerwolde Compareert Willem Ellinge uth schame unde van wegen die Samptlike Eegenaers van Valte unde selvest Eegen arffide aldaar up die Uthgesundene Wetebrieff, van U: Ed: Eeruntfeste Uetgegaen umme vor U: Ed: Gerichte tho erschinen den 29 Desembriss deses jaer unde om tho boeren seekere getuigen die wegen die van Unstwedde vor U: Ed: solden geexamineert worden antwoert Willem Ellinge in naem als voer(schreven?) dit und 't gene hier nae folgett.

Anfenclick up den eersten Articull daer getuigen gefraegt wordt van eenige Schulten bij den Drenbecke dorch die van Unssde die van Valte angadaen, ist notoir dat alle tijdt met gewalt unde niet met recht gescheen, gelick verleden jaer an die van Valte haer peerden unde nu tegenwordich an haar beesten gescheen, kan daer meet geen eegendoem des selviger platz gedefendeert worden.

Dat getuigen in den selvigen articul wordt vorgehouden: Umme tho tuigen dat de Drenbecke die rechte limiten solden wesen tuschen die van Unstwedde unde die van Valte sollen getuigen met der waerheit niet konnen affirmeren, voermits vor hundred unde soeventich jaeren aldaar quastie umme gewesen naa Uthwiesendt loflick documenten (hier wordt terug verwezen naar het boven vermelde gebeuren in 1443).

Dat ock getugen angesbet worden umme tho affirmeren (rechtsgeldig verklaren) dat die van Unstwedde van die affgeroefden biesten schutgelt genoeten twee dalers als oock vijftien dalers voer unbruikinge sollen getuigen der waerheid niet koenen seggen anders als dat 17 dalers int affpresen der biesten met die van Unstwedde verteert unde die Weerdinne betaalt under beding dorch handtastinge van Gert Huysinge und Gerdt Huegens als volmacht angenomen een jeder sines rechten unfervortet tho wesen dan dorch die rechttes procedure nu abgefangan vermitz alle tijdt met geweldt geprocedert worden unde destides geen rechter in der Sache was tho bekomen dorch den orloch unde belmendichheit der landen.

Dat getuigen ooc sollen tuigen van eenighe afsche(r)minghe van biesten, als ock dat die van Unstwedde aldaar bij den Drenbeeken gefischt (hebben) Ist notoer dat dat selvige gelijck huidiges almoch gescheen alle tijdt met unferstandt sunder discretien geweldigernijese geprocedeert is dat selvighen nu ten eenemall dorch middell van recht moet gesooperet unde up gehaeven worden, darmijt dan noch die van Valte in haer goet hebbende recht und eegendoem haere limiten niet koenen geprejuditiert unde vernadelet worden, ooc des tides gien schiltvacht daer ther plaetz gehatt umme soedanich vischen tho beletten. (-)

22-8-1758¹⁵

Ik ondergeschreven Luiken Jans, woonagtig tot Veenhuizen bekenne en verklare, dat ik voor Een jaar of tijt dog een

¹⁵ Bron: Veenkantoor toegang 1468, inv. nr. 384/4 3^e boek, blz. 343.

jaar of twee onbepaald, die Veenhuisenden guiste bieste hebbe gewaart, in het broek, en verder bij de Streng ben afgegaan, na die Zogenaamde Appel bos, daar ik dien tijt een paal vondt, waar an Een ijseren kette was, maar ongeveer een jaar daar na sag ik wederom dien paal, maar doen was hij afgebouwen en daar waar doen geen ijseren kette meer an, dit die op Regte waarheidt zijnde, hebbe niet konnen weigeren om mede te delen om te strekken na behoren en des Noodig zijnde met Eede te bevestigen. Anno 1758 Den 22 augusti.

Onder stond: Lluken Jans

Daar vlak bij, op een andere bladzijde de ondergeschreven verklaring:

Ondergeschreven Wijchert Jans, oud 77 jaren, geboren tot Dalen, verklare door dezen de opregte waarbeijt te zijn, dat omtrent het jaar 1738 of 1739, wanneer (ik) op het huis Ter Maarsch gewoont hebbe, omtrent Buner Horn in 't landschap Drenthe, dicht bij het Meerstal, het Appelbos genoemt, hebbe gevonden een oude Paal, staande nog plus minus een halve voet boven de grond, tot welken paal aan te wijzen (ik) ben versogt, tot welken eijnde op d. 17 Aug. 1759 (ik) mij derwaarts hebbe begeven en in praesentie van ondergeschreven volmagten van Onstwedde en Veenhuisen nog de plaatze gevonden hebbe, alwaar de paal heeft gestaan, zijnde deze genoemde paal baarblijkelijk uitgegraven, gelijk op dezes nog klaar te zien is.

Verklare mede van Hiske Jans, gewoont hebbende op Veenhuisen, omtrent het jaar 1730 behoort te hebben, dat omtrent genoemde appelbos (hij) een paale gekent hadde waar an drie leden kette waren vast gekegt, welke paal voor scheijdinge tusschen Veenhuisen en Bunen wierde gehouden. Dit de waarbeijt zijnde hebbe (ik) hiervan deze verklaringe afgegeven, met aanbiedinge om des noods nader met eede te bevestigen.

Gegeven op Ter Apel den 18 Aug. 1759.

Onder stond:

Freerk Harding Als volmagt

Wubbe Hilvers als volmagt

Hindrik Jans Boels

Blz. 344:

Ik Ondergeschreven Engel Jacobs, osbeerde van Veenhuisen verklare, dat ik Tegenswoordig int vijfde jaar die guiste biesten hebbe gewaart(geboed), voor die ingeseten van Veenhuisen, zo dat ik die tijt verre over die Zimslijnje (Semslinie) hebbe weiden laten tot zo verre de Streng zig in tweën verdeelt, tot Drong an de zo genaamde Appelbos, zonder dat in mijn tijt, mij Eenige verbindinge ofte bespeeringe gedaan is, dit die op Regte waarheid zijnde, hebbe (ik) niet konnen weigeren om (dit) mede te deelen om te strekken na behoren en des noodig zijnde met Eede te bevestigen, 1758 den 22 augusti.

Onder stond: Engel Jacobs

Nog ver na 1800 moesten twisten over stukken land bijgelegd worden en koning Willem I moest er aan te pas komen om de laatste onenigheden definitief uit de wereld te helpen.

En de Sems linie? Diegenen die dit stuk goed hebben gelezen, weten nu, dat deze grens al veel eerder door ons niet bij naam bekende landmeters is uitgezet. De kaartenmakers van voor 1600 hebben echter nooit weet gehad van de acten, die toen al berichtten, dat de grens liep van Wolfsbergen in rechte lijn over het huis Ter Haar. Vandaar, dat de grens op al die oude kaarten dus foutief is ingetekend. Ik vermoed dan ook, dat als zo'n kaartenmaker zijn inlichtingen over de grens inwon bij de Drenten, die grens veel meer naar Westerwolde kwam te liggen en als ze inlichtingen inwonen bij de Groningers, dan ging die grens veel meer naar de Hondsrug toe.

Vragen

Weet één van de lezers waar het zogenaamde Appelbos, de Dijxelham, het Meerstal, de Drong of de Streng lagen?

Verdere bronnen:

www.wikipedia.org

www.members.home.nl

In het spoor van Trijntje

Familieboek Migchels - Sterenburg

Van ons lid, dhr. Albert Migchels, ontvingen wij een exemplaar van zijn nieuwste boek:

*In het Spoor van Trijntje,
Familieboek Migchels-Sterenburg.*

Zoals ook in het vorige boek van dhr. Migchels, *Mijn oma Margrietha* worden ook nu weer vele oorspronkelijk Westerwoldse families beschreven. Deze keer in de vorm van een aantal stamreeksen, nl. van Jan Willem Bessembinders, Roelf Jan Bruggers, Harm Aike Maarsingh, Albert Harm Migchels, Abelina Geertruida Schuring, Rutger Abel Smook, Geert Harmen Sterenburg, Willem Jan ter Borg, Geert Harm Aijelt Volders en Harm Berend Jan Wilzing. Daarnaast parentelen van Harm Abels Migchels, Geert Harms Sterenburg en Geert Bruggers, genealogieën van Trijntje Abels Migchels en Geert Harms Sterenburg en kwartierstaten van Geertje Oosterveld, Bruggers en Luiken Geerts Bruggers, Elze Jacobs ter Borg en Harm Migchels.

De genealogische informatie wordt voorafgegaan door hoofdstukken over het ontstaan van de fami-

lienaam Migchels, de politieke activiteiten van een aantal naamgenoten en een aantal andere onderwerpen waarin leden van de familie en/of het dorp Onstwedde een hoofdrol spelen.

Zelfs recepten voor Roerom, Zoepenbrij, Krentjebrij, Kniepertjes en Spekdikken ontbreken niet.

Mede door de vele foto's is het boek een waardevol document geworden voor mensen die gerelateerd zijn aan deze families of affiniteit hebben met Onstwedde.

Een groot pluspunt ten opzichte van het vorige boek van de heer Migchels is de opname van indices op de Kwartierstaat Harm Migchels en de Parenteel Harm Abels Migchels.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de auteur:

Dhr. A. Migchels
Barkhoornweg 14
9591 TR Onstwedde

Projectplan Revitalisering Kloosterbeleving

Klooster Ter Apel wil in de eerste plaats klooster zijn

HANS KROEZE

Inleiding

 ver alsmaar verdergaande mondialisering en schaalvergroting valt veel te bakkeleien. Eén ding is zeker: de bestaande interesse in de cultuurgeschiedenis van de regio is er zeker niet door afgenomen. Integendeel. In het geval Klooster Ter Apel, restant van het laatmiddeleeuwse convent van de Orde van het Heilig Kruis (o.s.c.) *Domus Novae Lucis, Huis van het Nieuwe Licht*, gaat het om een toenemende belangstelling van de hedendaagse mens voor verdwenen vormen van geloofsbeleving en dagelijks leven in de Middeleeuwen in het algemeen en in de toenmalige

kloosters in het bijzonder¹⁶. Daarbij is een hang te constateren naar aspecten als kloosterbeleving, mystiek, contemplatie, 'even geen gedonder aan de kop': 'Af en toe wil ik de sfeer weer proeven van

---

¹⁶ Klooster Ter Apel is initiatiefnemer van een voorlopig uit drie delen bestaande serie boeken over *Kloosters in Nederland*. Deel 1: *Geschiedenis van de middeleeuwse kloosters*, verschijnt bij Waanders Uitgevers te Zwolle in oktober 2007. Deel 2 (maart 2008) gaat over het *Dagelijks leven in de middeleeuwse kloosters* en in deel 3 (oktober 2008) komen de *Kloosters in de provincie Groningen* aan bod. Gezaghebbende auteurs uit Nederland en Vlaanderen behandelen op heldere en informatieve wijze onder andere thema's als spiritualiteit, architectuur, onderwijs, vrouwen in kloosters, eten en drinken en het dagelijks leven van een kloosterling.

rust en het verleden. Je voelt hier iets van de eeuwigheid¹⁷.

Na de omvangrijke verbouwing in de periode 2000-2002 en onder het motto 'Klooster Ter Apel wil in de eerste plaats klooster zijn', heeft het bestuur van de Stichting Klooster Ter Apel in 2004 besloten in te spelen op deze realiteit. Daarbij bleek dat een aantal zeer specifieke onderdelen in de kloosterbeleving ontbraken dan wel onvoldoende herkenbaar waren. Het *Projectplan Revitalisering Kloosterbeleving* werd opgesteld om te voorzien in deze lacunes. Gevolg: meer aandacht voor beleving, een scherpere afbakening van de kernwaarde (conventgebouw moet kloostersfeer oproepen) en integratie van beleving met cultuureducatie (draagvlak voor de toekomst).

Basale vragen

Meerdere jaren achtereen heeft publieksonderzoek aangetoond dat bezoekers aan Klooster Ter Apel vooral geïnteresseerd zijn in de geschiedenis van het kloostergebouw, sinds 1992 behorend tot de UNESCO 'Top 100' van onroerende objecten in Nederland, en haar bewoners. Wat dat betreft bevat het gastenboek ook ruim voldoende klare taal.

De meest basale vragen zijn: waarom een klooster juist op deze plaats, wie waren de bouwers, wat zijn kruisheren eigenlijk, hoe zag het dagelijkse leven van deze kanunniken en de (leken)broeders er uit, kwamen zij vaak samen voor gebed, konden de kruisheren in hun eigen onderhoud voorzien, waaruit bestond hun werk binnen en buiten het convent, hoe en waar werden de zieken verzorgd, was er een bibliotheek en schreven zij de boeken zelf, waar aten zij en hoe, waar sliepen de kloosterlingen en onder welke omstandigheden enzovoorts.

Kloostersfeer

Medio 2004 werd al gestart met het conventinterieur van het oude gedeelte te ontdoen van objecten die daar niet thuis hoorden. Met behoud van crucifix, luidklok en schaarse verlichting raakte de kruisgang - de doorgaande, kwadratische, op de begane grond aan de binnenzijde gelegen gang met uitzicht op de kloosterhof - vooral leeg. In de kruisgang, van waaruit men alle benedenruimtes van het klooster kan bereiken inclusief de kerk, heerste stilte. Hooguit fluisterden de kruisheren er wandelend hun dagelijkse gebeden. De kerk, kamers, zalen en kelder werden waar mogelijk heringericht en kregen de oorspronkelijke benamingen

terug: kanunnikenkerk, lekenkerk, sacristie, voorportaal, priorkamer, subpriorkamer, kapittelzaal, refter, proviandkelder en gastenverblijf. Gelijktijdig werd het depot geruimd en daarna professioneel ingericht met uitsluitend objecten, degelijk beschreven, die tijdens (tijdelijke) exposities passen binnen het verhaal van Klooster Ter Apel, maar ook binnen het *Verhaal van Groningen*, het vigerende cultuurbeleid van de provincie Groningen. Naast de eigen kloostergeschiedenis, schenkt het Museum voor Klooster- en Kerkgeschiedenis & Religieuze Kunst van Klooster Ter Apel immers ook aandacht aan de 34 abdijen en kloosters van 8 verschillende mannen- en vrouwenorden die ooit op het huidige grondgebied van de provincie Groningen tot bloei kwamen. Behalve kruisheren waren dat augustijnen, benedictijnen, cisterciënzers, dominicanen, fransiscanen, johannieters en premonstratenzers¹⁸. Ondermeer deze pre-revitalisatie resulteerde in april 2006 in de officiële opname van Klooster Ter Apel in het Nederlands Museumregister¹⁹.

Ontbrekende schakels

Daarmee was de kous niet af. Een aantal ontbrekende schakels in de beoogde beleving van het kloosterverhaal zouden nog moeten worden toe-

¹⁸ Zie Groninger Kloosters op website www.kloosterterapel.nl

¹⁹ De in Amsterdam gevestigde Stichting Het Nederlands Museumregister beoogt: het zichtbaar maken, bewaken en verbeteren van de kwaliteit van de Nederlandse Musea. Uitgangspunt daarbij is de in 1974 door de International Council of Museums (ICOM) vastgestelde definitie: 'Een museum is een permanente instelling ten dienste van de gemeenschap en haar ontwikkeling, toegankelijk voor publiek, niet gericht op het maken van winst, die de materiële getuigenissen van de mens en zijn omgeving verwerft, behoudt, wetenschappelijk onderzoekt, presenteert en hierover informeert voor doeleinden van studie, educatie en genoegen.' Om in het register te kunnen worden opgenomen moet een museum voldoen aan een groot aantal basiseisen, als het bezitten van een institutionele basis en van een stabiele financiële basis, het beschikken over een op schrift gesteld beleidsplan en over een collectie, het beschikken over een collectieregistratie, het zorg dragen voor het behoud van de collectie, het doen van onderzoek naar de collectie, het beschikken over basisvoorzieningen voor het publiek en over gekwalificeerde medewerkers. De status van geregistreerd museum scheidt vertrouwen tegenover derden; er is aangetoond verantwoordelijkheid als beheerder van het cultureel erfgoed serieus te nemen. Daardoor kan in de toekomst gemakkelijker beschikt worden over bijzondere bruiklenen. Geregistreerde musea weten immers wat zij aan elkaar hebben en wat zij voor elkaar kunnen betekenen. Particulieren die iets willen schenken, legateren of in bruikleen geven, weten zeker dat er op een verantwoorde wijze mee omgegaan wordt. Tenslotte kan deze status als doorslaggevend argument dienen om subsidiegevers, fondsen en sponsors te overtuigen van de noodzaak van financiële ondersteuning.

¹⁷ Uit het gastenboek van Klooster Ter Apel.

gevoegd. Eind 2006 werd duidelijk dat de daarvoor benodigde fondsen daadwerkelijk beschikbaar waren²⁰ en kon opdracht worden verleend aan Architectenbureau Toon Uijtewaal om bestek en tekening te realiseren.

Een voornaam gedeelte van de reconstructie zal zich in de loop van 2007 afspelen op de bovenverdieping (zolder) van de noord- en oostvleugel van het klooster, waarbij naast de reconstructie vooral ook de historiserende beleving centraal komt te staan. Het betreft:

- de zo authentiek mogelijke herbouw en inrichting van enkele kloostercellen op de oorspronkelijke locatie: het *dormitorium*. De aanzet van de celindeling met lemen wandafscheiding is nog aanwezig boven de gewelven van de oostvleugel. Kruisherenklooster Sint Gertrudis in Bentlage bij Rheine in Duitsland, waarvan procurator Hinrick van den Berghe in 1465 de eerste prior werd in Ter Apel, heeft nog een aantal oorspronkelijke en gave kloostercellen in vakwerk, waarvan de maten en constructie als voorbeeld dienen;
- de herbouw en inrichting van de voormalige ziekenzaal (*infirmarium*) van de kruisheren, die zich bevond op de bovenverdieping van de oostvleugel op de plek waar een authentiek houten deurluik nog steeds de verbinding vormt met de kanunnikenkerk. Uitgangspunt hierbij is aandacht voor de ziekenzorg binnen en buiten het klooster met een aanzienlijke rol voor de bestaande kruidentuin in de kloosterhof met circa 130 planten die deel uitmaken van de museumcollectie;
- de reconstructie en inrichting van de kloosterboekerij en schrijfzaal (*scriptorium*) op de oorspronkelijke locatie in de noordvleugel met specifieke aandacht voor het handmatig schrijven (kopiëren) van middeleeuwse handschriften op perkament, vaak gericht op de heilige Schrift en biografieën van kerkvaders en andere heiligen;
- de reconstructie en inrichting van het atelier van de glazenier. Speciale attentie voor en nieuwe museale opstelling van het beschilderde glas. Het klooster werd eertijds verlucht met fraai beschilderde glasramen in de centrale ruimten. Behalve de ramen van de kruisgang,

waren alle ramen van de noordvleugel veelkleurig verglaasd. Ook de gotische kerkvensters waren met bijbelse afbeeldingen gevuld. Van de serie glasramen uit 1561 voor de gereedgekomen noordvleugel zijn nog drie voorbeelden aanwezig.

Dagelijks leven in het klooster

Bij de bouw van het klooster was duidelijk aandacht voor de ruimtelijke samenhang van functies. Zo werd de eetzaal (*refectorium*, *refter*) omringd door bijvoorbeeld proviandkelder (onder de refter) en keukens (aansluitend aan de refter in de verdwenen voorbouw ter plaatse van de twee nog aanwezige waterputten voor de oostvleugel). Dat brengt ons bij een aspect van de revitalisatie waarbij getoond zal worden dat de kruisheren volkomen zelfverzorgend waren. Zij hadden ondermeer een veestapel, waren imkers en vissers, brouwden bier en bakten brood uit de restanten van het brouwsel. In een semi-permanente museale opstelling zullen alle zaken die hiermee te maken hebben in proviandkelder (model kloosterbrouwerij), subpriorkamer (eten en drinken in de Middeleeuwen) en refter (Kloostercafé) getoond en in sommige gevallen ook genoten kunnen worden.

De historie van de kruisheren en Klooster Ter Apel²¹ wordt vooral gevisualiseerd in de priorkamer en aandacht voor het gebed en de eredienst van de kloosterlingen zal er zijn in het voormalige gastenverblijf.

Het ligt tenslotte in de bedoeling dat op termijn ook het *lavatorium* wordt gereconstrueerd. Aan de kloosterhofzijde van de noordvleugel is nog goed te zien waar deze wasgelegenheid was gesitueerd. De dichtgemetselde nis geeft de exacte locatie aan. Tegenover de refter gelegen, werd deze ruimte door de kruisheren ook gebruikt voor rituele handelingen, zoals de voetwassing op Witte Donderdag.

Door deze revitalisatie zal het dagelijks leven in een middeleeuws klooster aanzienlijk beter in beeld gebracht worden. Het geeft in ieder geval een zodanige sterke impuls aan het aspect kloosterbeleving, dat een en ander wetenschappelijk verantwoord nauw aansluit bij het geconstateerde verwachtingspatroon van de bezoekers

²⁰ Het *Projectplan Revitalisering Kloosterbeleving* maakt deel uit van het Toeristisch Recreatief Investerings Programma van de provincie Groningen voor het realiseren van toeristisch/recreatieve projecten in Oost Groningen. Het budget bedraagt € 490.000,00 en kwam tot stand door bijdragen van het Samenwerkingsverband Noord Nederland (SNN), de provincie Groningen, de gemeente Vlagtwedde, de Stichting J.B. Scholtenfonds, het VSBfonds en de Groningse Stadsbrouwerij.

²¹ In 2010 bestaat de Orde van het Heilig Kruis 800 jaar. Een tentoonstelling maakt deel uit van de activiteiten die in dat jubileumjaar worden georganiseerd. Op verzoek van de kruisheren is daartoe een samenwerkingsverband gecreëerd waarin deelnemen Klooster Sint Aegten in Sint Agatha bij Cuijk (provinciaalstaat van de Europese Provincie van de kruisheren), Klooster Bentlage bij Rheine in Duitsland en Klooster Ter Apel. De tentoonstelling, die een beeld wil geven van de kruisheren door de eeuwen heen, bevat unieke objecten uit binnen- en buitenland die niet eerder werden geëxposeerd.

Het kamp 'de Beetse'

De geschiedenis van het werk- en interneringskamp 'De Beetse', 1935-1948.

Samenvatting van de lezing door J.J. Spanninga tijdens de ledenvergadering van 18 december 2006.

Door Bert Roossien

De heer J.J. Spanninga is geboren en getogen in Barnflair en Ter Apel. Later vertrok hij naar de Randstad alwaar hij jarenlang werkzaam was in overheidsdienst. Na zijn pensionering keerde hij met zijn vrouw terug naar Oost Groningen. In 1995 schreef hij samen met Peter Smit (journalist bij de regiopers) het boek *Van veensoldaat tot Pools bevrijder* een geschiedenis van Ter Apel in de Tweede Wereldoorlog. Tijdens het archiefonderzoek voor dit boek stootte hij op gegevens omtrent het interneringskamp 'De Beetse'. Voor Spanninga was dit de aanleiding om dieper te gaan graven in de geschiedenis van dit kamp. Aan de hand van archiefonderzoek en herinneringen van tijdgenoten wist Spanninga uiteindelijk de wisselvallige geschiedenis van dit stukje Westerwolde te reconstrueren.

Inleiding

Het werkkamp te Sellingerbeetse werd in de zomer van 1935 gebouwd. Het was bedoeld als onderkomen voor werklozen die in de omgeving ontginningswerkzaamheden verrichtten. Westerwolde was een van de nog woeste gebieden die in het kader van de werkverschaffing waren aangewezen om te worden ontgonnen tot bouwland door werkloze Nederlanders. Drijvende kracht achter dit project was Jan Buiskool (1875-1937) die als gewezen burgemeester van Vlagtwedde het gebied goed kende. In 1923 werd hij door de toenmalige minister-president benoemd tot rijksinspecteur voor de centrale werkverschaffing. Een jaar na de benoeming van de Buiskool kwamen de eerste vijfhonderd mannen in Westerwolde aan: het ontginningswerk werd met de schop gedaan want de overheid wilde de werklozen zo lang mogelijk aan de slag houden. Werklozen die weigerden verloren hun steungeld. Het kamp 'De Beetse' werd bevolkt door ca. 300 tot 700 werklozen, afkomstig uit de gehele provincie

Groningen maar ook van uit Amsterdam, Leiden en zelfs Rotterdam. Daarnaast waren er nog ettelijke honderden arbeiders die na hun dagtaak per fiets of tram (halte Jipsinghuizen) naar huis terugkeerden. Er werd gewerkt van 's morgens zeven tot 's middags vijf uur, met onderbrekingen voor de schaft. De verdiensten waren laag maar de kost (erwten- of bonensoep, boerenkool, stampotten) was meestal goed. De algehele leiding berustte tot aan zijn dood bij Buiskool terwijl de uitvoering van de ontginningswerkzaamheden in handen was van de Nederlandse Heidemaatschappij. De heer H.J. Zwamborn was van 1935 tot 1945 eerste kok en beheerder van het kamp 'De Beetse'. Het kampcomplex bestond in totaal uit zestien woon/slaapbarakken en een aantal dienstgebouwen waaronder een recreatiezaal 'Patrimonium' waar men 's avonds een kaartje kon leggen, dammen en regelmatig muziek- en toneeluitvoeringen door gezelschappen uit de omgeving werden opgevoerd.

De herinnering van de mensen die hier in de periode 1935-1940 verplicht tewerkgesteld waren, zijn veelal levendig en emotioneel: de dagen waren lang, het werk zwaar, vooral voor hen die nooit zwaar grondwerk hadden verricht zoals gewezen kantoor- of winkelpersoneel; het woord 'passende arbeid' kwam niet voor in Buiskool's vocabulaire. In 1941 verlieten de laatste werklozen het kamp

'De Beetse'. Veel arbeiders gingen vrijwillig of verplicht in Duitsland werken. Het werkkamp was, op het personeel na, leeg.

Werkkamp voor joodse Amsterdammers, 1942.

Op 10 oktober 1941 werd door de rijkscommissaris voor het bezette Nederlandse gebied, dr. A. Seyss Inqaurt, besloten werkkampen voor joden op te richten. Werkloze joden zouden worden tewerkgesteld door de gewestelijke arbeidsbureaus en naar kampen in Groningen en Drenthe worden gezonden om aldaar werkzaamheden te verrichten onder toezicht van de Nederlandse Heidemaatschappij. Het loon zou 20 % onder dat van de 'Ariërs' moeten liggen. Deze Joodse Arbeidsinzet was uiteraard bedoeld om de Joden te isoleren en te concentreren.

De Duitse autoriteiten gaven bevel aan de Joodse Raad in Amsterdam dat op zaterdagmorgen 10 januari 1942 de eerste 1400 Joodse werklozen gereed moesten zijn voor transport naar Groningen (Sellingerbeetse) en Drenthe (Diever, Ruinen, Echten). Op 20 januari kwam de eerste groep van 388 mensen aan in 'De Beetse'. Vanaf de tramhalte te Jipsinghuizen moest men lopen naar het kamp. Men werd door de kampleiding met erwtensoep ontvangen. Wegens de strenge winter kon er aanvankelijk niet gewerkt worden. Vanaf april werden de nieuwe kampbewoners ingezet bij diverse werkprojecten. Zo hebben ze een gedeelte van de Schapendriftweg aangelegd en bomen geplant langs de Zevenmeersveenweg en bij de Iembarg in Jipsingboertange. Later werden de mannen ingezet bij het aardappelrooien. Aangezien de meeste Amsterdammers onbekend waren met de landarbeid viel hen dit werk zwaar; velen hadden niet eens werkkleding en op foto's uit die tijd ziet men menigeen, gestoken in een net vestje met stropdas, de schop hanteren.

Het kampregime was strikt maar er was geen sprake van prikkeldraad, wachttorens of Duits bewakingspersoneel; kampleiding en personeel bestond grotendeels uit dezelfde mensen als in de jaren voor de oorlog. De joden mochten na gedane arbeid het kamp voor korte tijd verlaten en omliggende plaatsen bezoeken; het kwam wel eens voor dat kampleider Zwamborn mensen voor enkele dagen met verlof naar Amsterdam stuurde om familie te bezoeken. Wel werd het rantsoen in de loop der tijd kariger waardoor velen trachtten bij omliggende boeren aardappelen of iets anders te ritselen.

Vanaf 1 augustus 1942 bevond zich ook de uit de stad Groningen afkomstige joodse arts Isidor van der Hal in het kamp. Hij was wegens het niet op-

volgen van Duitse orders opgesloten in een werkkamp in Overijssel en overgeplaatst naar Sellingerbeetse. Vanwege zijn functie mocht hij één keer in de week met ernstig zieken de kliniek van het Academisch Ziekenhuis te Groningen bezoeken. Men ging met de tram naar Winschoten en dan per trein naar de Stad. Voor hem was dit bezoekje een welkome gelegenheid om dan ook even naar zijn vrouw te gaan die nog in Groningen woonde. Op 2 oktober 1942 was hij opnieuw met een aantal patiënten in Groningen toen de opperrabbin van Groningen hem benaderde en bezwoer niet naar het kamp 'De Beetse' terug te keren. Van Hall wilde echter zijn patiënten niet in de steek laten en laat in de middag was men weer terug in 'De Beetse'. Daar vertelde Zwamborn hem echter dat het kamp nog diezelfde nacht door de SS zou worden omsingeld en dat alle joden zouden worden afgevoerd naar Westerbork. Van Hal begreep na deze tweede waarschuwing dat hij onmiddellijk uit het kamp moest vluchten. Via de achterzijde wist hij door de weilanden te ontsnappen. Van de vijfhonderd joodse arbeiders die 's nachts vanuit De Beetse naar Westerbork zijn afgevoerd vernam de dokter daarna niets meer. Slechts een handjevol hebben de oorlog overleefd. Nadat het kamp geheel was ontruimd werden de barakken door een ploegje arbeiders schoongemaakt.

Kamp ten dienste van de 'Arbeitseinsatz', 1944.

In september 1944 kondigde de Duitse bezetter de uitzonderingstoestand af. Alle jonge mannen die geen vast en noodzakelijk werk verrichtten werden opgepakt voor de arbeidsinzet. Omdat in de gemeente Vlagtwedde al een groot deel van de mannelijke bevolking tewerk was gesteld in Duitsland was er een schreeuwende vraag naar werkrachten om de aardappeloogst binnen te halen. Via de directeur van het arbeidsbureau en burgemeester Beins wist men uiteindelijk gedaan te krijgen dat enkele honderden mannen uit de noordelijke provincies werden opgeroepen om in Westerwolde aardappelen te rooien. Ze werden gehuisvest in het kamp 'De Beetse'. In de week-ends mochten de arbeiders naar huis. Na de campagne keerden velen huiswaarts in december 1944 kon er wegens sneeuw en vorst toch niet meer worden gewerkt op het land. Het kamp stond weer leeg.

Vluchtelingenkamp 1945.

Na Dolle Dinsdag 5 september deden geruchten de ronde dat de geallieerde opmars naar Neder-

land zeer snel verliep, hetgeen vooral bij de NSB aanleiding was tot paniek. Met extra treinen vertrokken veel partijgenoten en hun familie naar de Lüneburger Heide in Duitsland waar men provisorisch werd gehuisvest in scholen, kampen en bij particulieren. In februari keerden op initiatief van Anton Mussert zo'n 35.000 vluchtelingen terug naar Nederland. De meeste van deze repatrianten die al spoedig als 'Lüneburgers' werden aangeduid, kwamen terecht in de noordelijke provincies. De burgemeesters ter plaatse kregen opdracht woonruimte voor hen te vorderen.

Ook Vlagtwedde moest een groot aantal van hen huisvesten. Het kamp 'De Beetse' werd daarom opnieuw in gebruik genomen, dit keer als opvangcentrum van de vluchtelingen.

Het werd al spoedig bevolkt door enige honderden bewoners, voornamelijk vrouwen en kinderen. De leiding over het kamp werd opgedragen aan W. Keur, van beroep een opvoedkundig ambtenaar die belast was geweest met de eerste opvang van NSB-vluchtelingen uit Duitsland. Zwamborn hield het beheer over de keuken en voorraden maar hield zich zoveel mogelijk afzijdig van de nieuwe bewoners. Tot laatstgenoemden behoorde ook de tienjarige Rob Ipenburg die met zijn hoogzwangere moeder, zus en broers belandde in barak no. 8. Net als alle andere bewoners leefden zij in grote onzekerheid. Niemand wist wat er met hen zou gebeuren als de geallieerden zouden komen. Op 12 april 1945 arriveerden de eerste Poolse gevechtswagens, vergezeld door leden van de Binnenlandse Strijdkrachten, voor de ingang van het kamp. Onder de kampbewoners ontstond paniek en bij een schietpartij werden een man en een kind gedood. Het kamp kwam nu onder het Militair Gezag te staan. In juli werden de Lüneburgers overgebracht naar elders. Voor Rob Ipenburg betekende dat terugkeer naar huis maar zonder het pasgeboren zusje dat op 28 juli 1945, nauwelijks twee maanden oud, aan ondervoeding overleed.

Gevangenenkamp voor 'foute Nederlanders', 1945-1948.

Na het vertrek van de Lüneburgers werd het kamp in gereedheid gebracht als interneringskamp van plaatselijke NSB'ers die sinds de bevrijding

waren opgesloten in provisorische onderkomens. De internering werd gerechtvaardigd als 'een dwangmaatregel van vrijheidsbeneming, opgelegd op grond van gedragingen tijdens de vijandelijke bezetting van het Rijk in Europa, welke strijdig waren met de belangen van het Nederlandse volk of afbreuk deden aan het verzet tegen de vijand en diens handlangers'. De detentie werd gezien als 'mogelijkheid tot heropvoeding en opleiding tot nuttige leden van het Nederlandse volk'.

'De Beetse' werd nu voor het eerst een echt gevangenenkamp, d.w.z. omheind met prikkeldraad en voorzien van wachttorens. De bewaking was in handen van leden van de Binnenlandse Strijdkrachten Over de behandeling van de gedetineerden lopen de meningen nogal uiteen; de bewakers waren verschillend van karakter en de een koesterde meer haatgevoelens jegens de NSB'ers dan de ander. Met ingang van 1 augustus 1945 werd M. Dijkhuis uit Veendam de nieuwe kampcommandant. Hij volgde Zwamborn op die na tien jaar dienst het kamp verliet.

Sluiting.

Op 15 februari 1948 ging het kamp 'De Beetse' dicht. De nog aanwezige gedetineerden werden overgebracht naar het kamp Westerbork, naar andere kampen of tewerkgesteld in de Limburgse mijnen. Een van de barakken werd verkocht aan de gemeente Vlagtwedde ten behoeve van de huisvesting van een aantal gezinnen. Een andere is verbouwd tot rooms-katholieke kerk in Kopstukken en als zodanig in gebruik geweest tot 1963 waarna het gebouw werd afgebroken. Vandaag de dag is er van het kamp aan de Zevenmeersveenweg weinig meer over. Slechts één bouwvallige barak, de voormalige woning van commandant Zwamborn, is nog aanwezig. Verder herinnert niets meer aan de bewogen geschiedenis van dit stukje Westerwolde.

Geraadpleegde literatuur: *Kamp 'De Beetse' 1935-1948. Herinneringen aan een werk- en interneringskamp in Westerwolde* door Jaap Spanninga.

Ingezonden

Van ons lid, dhr. H. Maarsingh, ontvingen wij het volgende commentaar, waarvoor onze hartelijke dank.. Aangezien in vele publicaties de naam Westerwolde wordt verklaard als zijnde 'Het woud in het Westen' willen wij u de invalshoek van dhr. Maarsingh niet onthouden.

Geachte redactie,

Onlangs kreeg ik het nieuw uitgekomen boekje 'Westerwolde' van de schrijver Frank Tamis ter inzage. Ik vond dit boek op zich een keurig werk en bijzonder mooi geïllustreerd. Het valt mij echter op dat in al de boeken welke in de laatste decennia zijn verschenen geen enkele schrijver op de hoogte blijkt te zijn betreffende de naam 'Westerwold', zoals ook weer blijkt in dit laatst uitgekomen werkje. Dit euvel ontstaat naar mijn mening, omdat er onvoldoende aandacht wordt geschonken aan de oorspronkelijke naam van Westerwolde. Deze is namelijk *Wesderewalde*. Hierin komt de Germaanse naam *Wes* voor, hetgeen betekent 'ruig', zoals ook bijvoorbeeld het plaatsje Westdorp in de middel-eeuwen *Westrup* werd genoemd, of *Westerbork*, oorspronkelijk *Börke* of *wes Börke* (ruige hoogte) werd genoemd.

Op de kaart van de historicus Sebastiaan Munsterus (1552) 'De Germania', welke een weergave is van de kustgebieden van Noord-Duitsland,

waartoe ons land destijds nog behoorde, omschrijft hij het gebied van Zuid-Westerwolde als 'ruig land'. Omstreeks vijf eeuwen voor Christus schijnt Westerwolde getroffen te zijn door de leegloop van een aantal tot dan toe afvoerloze veenmeren, waaronder het Zwartemeer, aldus de archeoloog W.B. Casparie. In die tijd ontstond er tevens een verlanding van de veenbeken in Westerwolde (H.A. Groenendijk). Westerwolde werd overspoeld met massa's veenwater dat tijdens meerdere eeuwen opgesloten was geweest door het veen. Dit water was sterk verzuurd en ijzerhoudend. De gevolgen waren voor de natuur en de bevolking van Westerwolde catastrofaal. De bevolking trok weg en ging zich vestigen aan de kustgebieden (Fivelingo). De oeverbewoners van de Eems en Hunze zagen dit verwoeste land, dat eeuwen nodig zal hebben gehad, voordat het weer bewoond kon worden als *Wesderewald*.

Naar mijn mening is de naam 'Westerwolde' hiermee meer verklaard.

Bronnen:

Casparie, dr. W.A. e.a.; *Het Veen*, Assen 1980 Provinciaal Museumfonds
Groenendijk, dr. H.A.; *Op Zoek naar de Horizon*
Karel, Erwin H.; *Grenzen in Drenthe*; 2000 van Gorcum

Tijdschriften en Jaarboeken.

Het archief van de vereniging is geplaatst in het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal (naast de watertoren).

Inlichtingen: dhr. B. Roossien tel. 0599-612649

Tijdschriften en boeken worden in geen geval uitgeleend, maar zijn uitsluitend ter inzage.

Tijdschriften

Threant: NGV afd. Drenthe 2007. Jaargang 18, nr. 1

O. Brunsting	Genealogie van Egbert Slot
G. Kamphuis	Index Threant 2006
G. Klomparends	Stamreeks Busch (Meppel)
-	Kwartierstaat van Jan Vennink.

Huppeldepup. NGV afd. Groningen. Jaargang 14, nr. 1, 2007.

J. Wind	Ramp met kofschip Maria Laurentia; verslag van stuurman H.E. Hesse.
A. Veldhuis.	Vragen aan Petronella J.C. Elema.
H. Werk.	What's in a name. Staaltjes van verschillen in naamgeving.

P.J.C. Elema   Het ongewone leven van Driewes Hindricks Drewes.
H.C. Geukes-Foppen   De familie Klugkist

Twenthe Genealogisch. NGV afd. Twenthe. Jaargang 23, nr. 1, januari 2007.

P. Hoogendam   Havezathe Peckedam
-                                    Twentse Voorouderdag, zondag 11 maart 2007 te Hengelo.

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jrg. 61 nr. 12, december 2006.

T. Hokken   De joodse familie Polak te Rotterdam rond 1800.
J. Hengstmengel   Kwartierstaat Johannes G.M. Willebrands (1909-2006).
W.M.T. van Zons   Registratie familiewapens bij de NGV.
D.F.C. Kuperus   Portret echtpaar De Waal-Goudzwaard (Bruinisse/Yerseke)

Gens Nostra: Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jrg. 62 nr. 1, januari 2007.

L. Beijen   Maria A.E. gravin van der Duijn (1851-1916) en haar 'natuurlijke' dochter.
R. de la Haye   Waaron genealogisch onderzoek in Limburg zo sterk afwijkt van de rest van Nederland.

B. Nugteren   Portret Willem Nugteren en Cornelia van 't Zelfde (Hendrik Ido Ambacht).
B. Nugteren   Portret Pieter Nugteren en Maaïke van 't Zelfde (Hendrik Ido Ambacht).
R.F. Vulsma   Kwartierstaat Helena Polder 'Tante Leen' (1912-1992)
J. Aeckerlin   Portret van Heinrich Aeckerlin (Rotterdam).
R. Dolfin   Portret van Albert van Bergen en Alina Poelma (Helpman)
E. van Rees Vellinga   Portret Jacobus Wilhelm Schreuder en zoon Jacobus Wilhelmus, Johannes (Amsterdam).

P.J. Obrons   Portret Hendrik Joseph Raven (Amsterrade).
J. Zwart   Portret Karel Zwart en Teuntje de Boer (Alblasserdam).

Gens Nostra. Maandblad der Nederlandse Genealogische Vereniging jrg. 62 nr 2, febr. 2007.

A.G. Bousema-Valkema   Een 'misleidende' bijbelse genealogie (familiebijbel Van Dijk/Vanden Bosch)
J. Rienstra   Portret Jantje Slump (Sneek/Amsterdam)
C.M. Hogenstein   Portret Theodorus Johannes Vonk en Antonia Wilhelmina Koster (Wageningen).

Emsländische und Bentheimer Familienforschung. Heft 87, Band 17, November, 2006.

M. Knue   Ein Blick hinter die Kulissen des Lingener Stadtarchivs
M. Koers   Zur Geschichte der Familiennamen (Dowe, Hofstee, Heinen, Johanning).
K.L. Galle   Konfession und konfessionsverschiedene Ehen in meiner Familiengeschichte.

Emsländische und Bentheimer Familienforschung. Heft 88, Band 18, Januari 2007.

-                                    Historischer Unfug über Bentheimer Grafen.
K.L. Galle   Von der Jugendzeit im dritten Reich bis zum Aufbau der Jugendarbeit nach dem Kriege.
M. Koers   Zur Geschichte der Familiennamen (Lambers, Ahlers, Averages, Kotmann, Büter, Sanders, Tehorst)
R. Cloppenburg   Beitrag zur Geschichte der Familie und des Hofes Kässens in Sustrum.

Emsländische und Bentheimer Familienforschung. Band 15 (2004) Hefte 73-77. Index.

Genealogie. Kwartaalblad van het Centraal Bureau voor Genealogie. Jaargang 12, nr. 4, winter 2006.

J.M.G. Leune   De geschiedenis van de Scheldeforten Lillo en Liefkenshoek 1585-1786
P. Brood   Procesgidsen wijzen weg in rechterlijke papiermassa.
C. Gietman   Een 19^e eeuwse genealogisch-heraldisch fotoalbum.
J. van den Borne   Herziene uitgave van naslagwerk Internet bij stamboomonderzoek.

Quellen und Forschungen zur Ostfriesischen Familien- und Wappenkunde. Jahrgang 55, Heft 4, 2006.

- S. Krijger Grabsteinplaten aus dem frühen 17. Jahrhundert an der Südwand der Kirche in Veenhusen.
Th. Voss Änderungen zum OSB Victorbur.
Th. Voss Victorbur. Privatabendmahl aus dem Buch Communicanten 1860 bis 1913.

Stad en Lande: Cultuurhistorisch tijdschrift voor Groningen. Jrg. 15 nr. 4, 2006

- J. van Merriënboer Over de vader van Sicco Mansholt.
W. van der Schuit Interview met producent Jaap Alkema (RTV-Noord)
H.J. Versfelt De schans te Zoutkamp
G. van Klinken De jeugd van Niklaas Jan Buurma (1916-2004) bij Selligen.
W.G. Doornbos Clara de Rinoceros.

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Jrg. 15, nr. 4 November 2006.

- H. Posthumus Grenspaal 156 terug (Nieuw Schoonebeek).
Diverse auteurs Krijgt Roswinkel haar losinstallatie terug ?
W. Visscher Kanaalgravers in en rond het Oranjekanaal.
S. Hoek Onstaan buurtverenigingen in Emmen-dorp.

Kroniek van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Jrg. 16 nr. 1

- F.F. Sterkenburgh De Koninklijke Marechaussee in Zuidoost-Drenthe 1841-1954. Deel I: 1841-1890.
G. van der Veen Over de eerste bewoning in en om Emmen.
W. Visscher De knik in de Zijtak
H. Jeurink Arno Nicolai (1914-2001) architect van de zwevende balkons.
P. Alberts Fragment uit familiegeschiedenis Haasken (Roswinkel).
M.A. Bulte De scheepsjager.
W. Visscher Biografische schets Ds Nicolaas Duursema (1875-1951).

Waardeel. Drents Historisch Tijdschrift. Jaargang 26, nr. 4, 2006.

- E. Brink/M. Gerding Drie zeventiende-eeuwse kaartbladen van de Hollandse participanten.
H. Nijkeuter De Heidesonnetten van P.M. Hoekstra (1884-1958).
H.M. Luning Overheidsbemoeding in het Drenthe van de 17^e en 18^e eeuw inzake de brood- en graanprijzen.
J. Ijmker Achtendertig nachten. Het ontstaan van een roman over een Drentse gifmoord in 1767.
B. de Vries Vijftig jaar Bloemencorso Eelde.

Duvekoater. Tijdschrift voor regionale historie. Historische Vereniging Gemeente Scheemda. Jrg. 19, nr.38, November 2006.

- J.P. Koers Van kloostervoorwerk tot Blauwestadhoeve (geschiedenis boerderij van Renken te Midwolda)
J.P. Koers Over de Scheemder arbeidersbuurt aan de Langeweg.
J.P. Koers Over de autoclub 'Nieuwolda'.
J.J. Groenbroek Het leesgezelschap Scheemda-Eexta
T.H. Hulzebos Over meester De Jong als lesgever en geloofsopvoeder aan de christelijke school te Heiligerlee.
K. Bont Over de verkiezingen in Nieuwolda in vroegere tijden.

Haselhof Bulletin 2/06. 17^e jaargang, december 2006.

- R. Hazelhoff Het Old Burger Weeshuis in Leeuwarden.
A. Hazelhoff De borg in Wedde – een poging tot verwerving...
R. Hazelhoff Van weesjongen tot scheepskapitein. Christiaan Frederik Hazelhoff (1820-1864, VII-34)

 Boeken

- A. Migchels In het spoor van Trijntje. Familieboek Migchels - Sterenborg